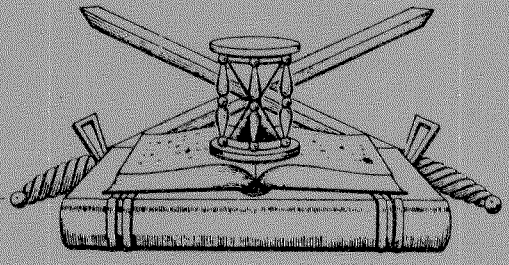
MARS *et* HISTORIA

16e Jaargang nummer 1 - januari/februari 1982

ORGAAN
van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie. Opgericht 20 augustus 1966. Verschijnt 6 x per jaar.

Beschermheer: Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR:
Voorzitter: C.A.Heshusius, **1e Secretaris:** H.Muller, **Penningmeester:** drs J.A.Bom, **2e Secretaris:** E.W.van Popta, **Leden:** jhr D.J.H. N.den Beer Poortugael, J.van den Berg, B.C. Cats, drs J.P.C.M.van Hoof, F.J. van Lier, C.B. Nicolas, H.Ringoir.
Adviseur: mr C.H.L.M.Schaepman.

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR:
Voorzitter: Van Alkemadelaan 350, Flat 316, 2597 AS 's-Gravenhage, tel.: 070-248495. **1e Secretaris:** Willem III laan 14, 4835 LB Breda, tel.: 076-653239. **Penningmeester:** Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, tel.: 01751-18624. De contributie bedraagt per jaar min. *f* 35,00 te storten op rek.no. 65.82.12.125 van de Nederlandsche Middenstandsbank Wassenaar, t.n.v. de Nederlandse Vereniging van Militaire Historie of op giro 29 40 790 van de N.V.M.H. te Wassenaar.

SAMENSTELLING REDAKTIE-WERK-COMMISSIE: J.van den Berg, drs J.P.C.M.van Hoof, E.W.van Popta.
Redaktie-adres: Mgr.Bekkerslaan 151, 2286 CE Rijswijk (Z.H.), tel.: 070-937425.

AFDELINGSCORRESPONDENTEN:

(1) 'KRIJGSGESCHIEDENIS, KORPSGESCHIEDENIS KL' o.l.v. H.Ringoir, Poolshof 6, 2241 BA Wassenaar.
(3) 'UNIFORMKUNDE' o.l.v. dr F.G.de Wilde, Jan Steenlaan 62, 1412 JW Naarden.
(4) 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN' o.l.v. H.G.Meyer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray, B.W.Wagenaar, Händelstraat 18, 1901 VA Castricum.
(5) 'MILITAIRE EMBLEMEN', o.l.v. B.C.Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum en C.van Ekeris, Anslostraat 183, 2533 KD 's-Gravenhage.
(6) 'WAPENS EN MUNITIE', o.l.v. J.Lenselink, Oxfordlaan 49, 2314 Leiden.
(7) 'MILITAIRE MUZIEK', o.l.v. mr R.A. Schimmel, de Mildestraat 57, 2596 SW 's-Gravenhage.
(8) 'HISTORISCHE NEDERLANDSE VERSTERKINGEN (OVERZEE), o.l.v. A.F.Lancker, Grote Spie 347, 4819 CW Breda.
(9) 'MARITIEME GESCHIEDENIS', o.l.v. M. K.Zaagman, Ds van den Boschlaan 225, 2286 PH Rijswijk (Z.H.).
(10) 'NAPOLEONTICA', o.l.v. prof.dr H.P.L. Harms Vogts, Utrechtseweg 102, 6866 CN Heelsum.
(11) 'TWEEDE WERELDOORLOG', o.l.v. J.H. M.Berlemon, Porceleinvlinder 5, 2317 JZ Leiden.
(13) 'VAANDELS, STANDAARDEN, FANIONS, VLAGGEN', o.l.v. Kl.Sierksma, 'Huize Midgaard', Aan de Brink 36, 1399 GX Muiderberg.
(14) 'EERSTE WERELDOORLOG', o.l.v. drs J.C.van Dijk, Grifthorst 16, 3833 GD Leusden.
(15) 'KONINKLIJKE MARINE', o.l.v. L.L.van Münching, Middelweg 85, 2241 AP Wassenaar.
(16) 'MILITAIRE GENEALOGIE', o.l.v. ir Ch.C. van der Vlis, Anna van Burenlaan 59, 2012 SK Haarlem.
(17) 'MILITAIRE FOLKLORE', o.l.v. F.W.van Steen, Lion Cachetstraat 2, 3851 ZE Ermelo.
(18) 'MILITAIRE VOERTUIGEN EN TANKS', o.l.v. M.C.van der Hoog, Draaiboom 10, 4817 WR Breda, J.Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede, W.den Dunnen, Burgersdijkstraat 75, 2522 WD 's-Gravenhage.
(19) 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT', o.l.v. J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda, P.C.Boer, Waterklaver 2, 2804 PN Gouda.
(20) 'KNIL', o.l.v. W.R.van der Weide, 'Bronbeek', Velperweg 151 A, 6824 MB Arnhem.
(21) 'MILITAIRE BIBLIOGRAFIE, TIJDSCHRIFTEN' o.l.v. drs J.A.C.Bartels, Gerstkamp 198, 2592 CV 's-Gravenhage.
(22) 'MILITAIRE GEDENKTEKENS EN MONUMENTEN' o.l.v. J.Albarda, Lindenheuvel 12 A, 1217 JX Hilversum, drs J.A.Bom, Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar.
(23) 'KORPS MARINIERS', o.l.v. drs J.Nuis, Graaf Willem de Oudelaan 187, 1412 AS Naarden.

INTERESSEGEBIEDEN, WAAR (NOG) GEEN CORRESPONDENTEN VOOR ZIJN:

(2) 'Tradities en ceremoniëel'
(12) 'Militaire en civiele miniatuurfiguren'

* De tussen haakjes geplaatste nummers zijn indicaties t.b.v. de ledenlijst.

MARS *et* HISTORIA

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremoniëel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

E.W. van POPTA

Schout-bij-nacht K.W.F.M.Doorman RMWO-3 1889-1942

Deze maand is de omslag van ons blad gesierd met een foto van schout-bij-nacht Karel Willem Frederik Marie Doorman. De reden daarvan laat zich niet moeilijk raden. Op 27 februari a.s. is het immers veertig jaar geleden dat de slag in de Javazee plaatsvond. Onder zijn bevel streed op die dag een gealliëerd eskader een moedige maar zeer hopeloze strijd. Wie was deze excellente man, wiens vermaardheid zo groot was, dat naar hem vele straten en pleinen, ja zelfs scholen zijn genoemd?

Over Karel Doorman is veel geschreven. Een geromantiseerde biografie van Anthony van Kampen onder de historisch onjuiste titel: *'Ik val aan, Volgt mij'* beleefde in 1947 twee drukken. Gelukkig zijn er daarna publicaties over hem verschenen, die een wat reëlere kijk op zijn persoon geven. Het boek *'Vier eeuwen varen; Kapiteins, Kapers, Kooplieden en Geleerden'* bevat een zeer lezenswaardig artikel over Doorman van de hand van kltz. (sd) F.C.van Oosten, dat de bron vormt van mijn verhaal.

Op 23 april 1889 wordt Karel Doorman te Utrecht geboren. Van huis uit is het militaire vak hem niet vreemd. Het geslacht Doorman leverde namelijk vele leden die een officiersloopbaan kozen. Onder hen waren veel artilleristen. Evenals hijzelf zou ook zijn jongere broer, Ludovicus Antonius Carel Marie, zeeofficier worden. Na zijn schoolopleiding gaat Karel in 1906 naar het Koninklijk Instituut voor de Marine te Den Helder. Na zijn benoeming tot officier op 24 augustus 1910 wordt hij geplaatst aan boord van het pantserschip Hr Ms Tromp, waarmee hij naar de Oost reist. Tijdens zijn verblijf aldaar wordt hij bij een aantal opnemingsvaartuigen geplaatst. In 1913 maakt hij de thuisreis aan boord van het pantserschip Hr Ms De Ruyter. Een avontuurlijke tijd breekt aan wanneer Doorman in 1915 naar Soesterberg gaat om te worden opgeleid voor het militaire vliegbrevet. Op 4 en 5 april maakt hij een tweetal noodlandingen, eerst bij Leersum, daarna bij Veenendaal-De Klomp. Later in dat jaar crasht hij opnieuw, ditmaal bij Werkhoven. Het vliegtuig bepaalt in deze jaren zijn belangstelling. Inmiddels had ook de Koninklijke Marine een eigen vliegafdeling, de Marineluchtvaartdienst (MLD). De detachering op het marinevliegkamp De Kooy bij Den Helder is voor hem bepalend voor de verdere loop van zijn carrière. Doorman wordt commandant van De Kooy en blijft dat tot 1921. De studie aan de Hogere Marinekrijgsschool voltooit hij met succes, waarna hij weer naar de Oost vertrekt en bij het Departement voor Marine geplaatst wordt. Hierna volgt zijn detachering aan boord van het pantserschip Hr Ms De Zeven Provinciën. Bij de invoering

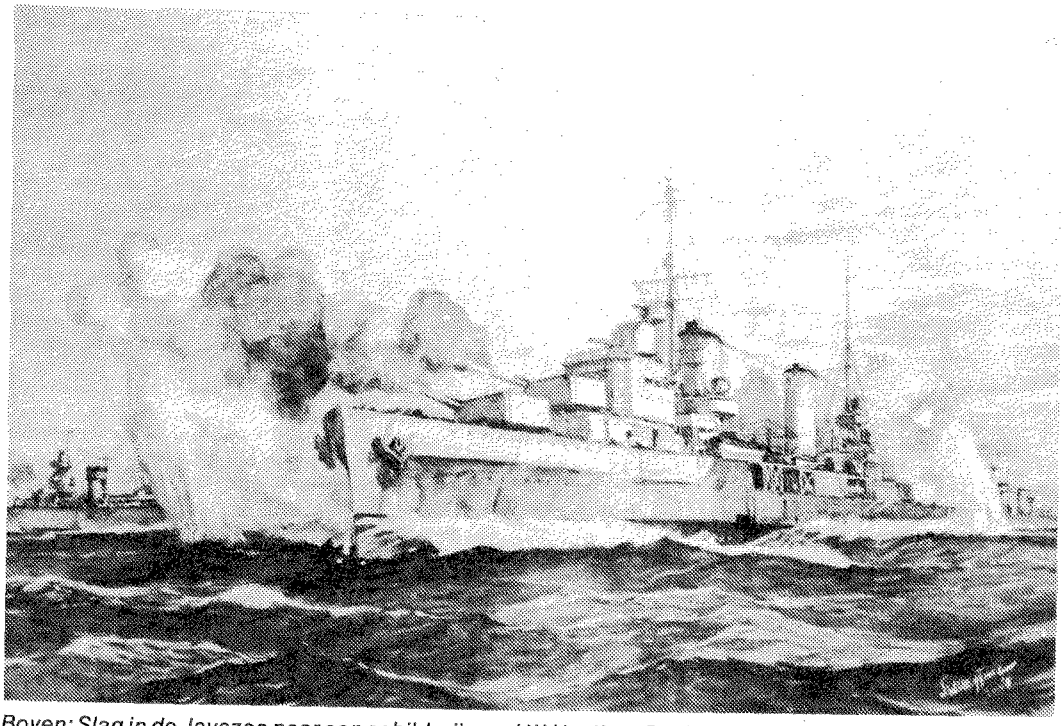

van de Dornierwalvliegboten is Doorman nauw betrokken. Het is de ironie van het noodlot, dat juist degene die aan de wieg stond van de MLD en overtuigd was van de grote waarde van het luchtwapen, tijdens de slag in de Javazee over geen enkele vorm van luchtverkenning beschikte. De oorzaak daarvan is voldoende bekend. Immers, de weinige zorg van politieke zijde voor 's lands defensie is mede bepalend geweest voor de tragiek van 1942.

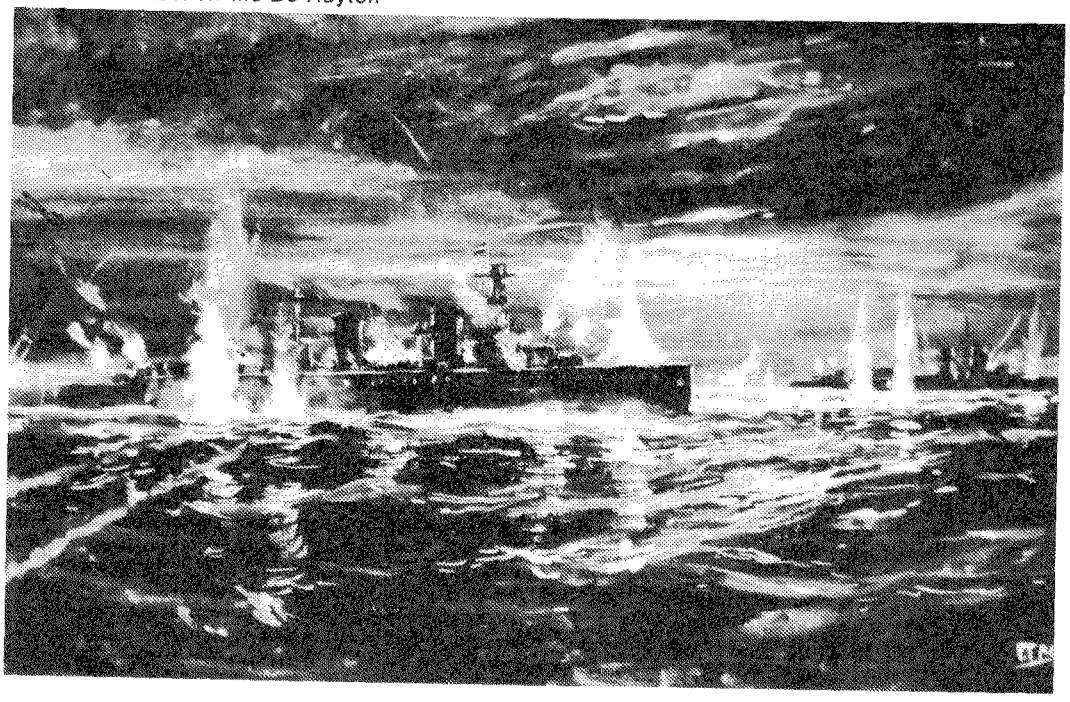
In 1931 wordt Doorman betrokken bij de bouw van de mijnenveger Prins van Oranje. Hij krijgt het commando over dit schip, waarmee hij naar Nederlands-Indië vertrekt. Inmiddels is de marine verrijkt met acht nieuwe torpedobootjagers, die alle zijn genoemd naar vlootvoogden uit de zeventiende eeuw. Eerst voert hij het commando over Hr Ms Witte de With, vanaf 1932 over Hr Ms Evertsen, waarmee hij de reis naar het moederland aanvaardt. In 1934 wordt hij chef van de Staf der Zeemacht in de marinebasis Den Helder. Opnieuw gaat hij naar Nederlands-Indië, nu met het motorschip Dempo van de Rotterdamse Lloyd. Hij wordt commandant van de kruiser Hr Ms Sumatra, daarna van de kruiser Hr Ms Java. In 1938 krijgt hij het bevel over de Marineluchtvaartdienst in Nederlands-Indië. Er wordt in die jaren koortsachtig gewerkt aan de opbouw van de vloot. In 1940 wordt Karel Doorman bevorderd tot schout-bij-nacht en wordt hij commandant over het eskader in Nederlands-Indië. Nederland is dan door Duitse troepen bezet.

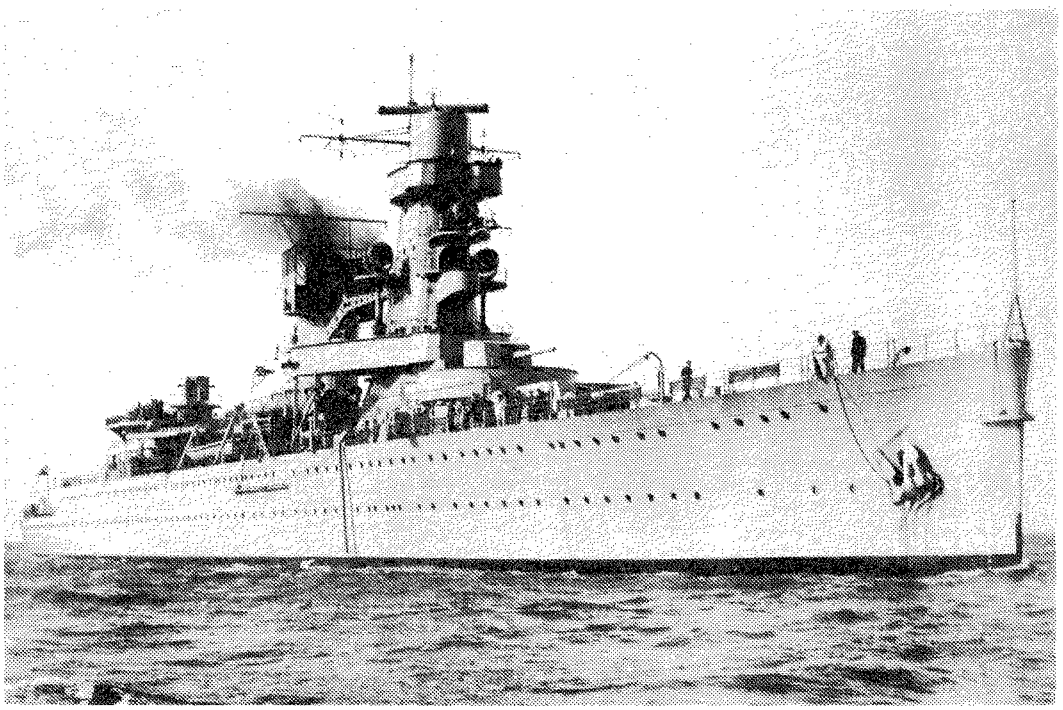
In het begin van de jaren dertig was er een groot nieuwbouwprogramma ontwikkeld, wat o.a. moest voorzien in de bouw van kruisers, torpedobootjagers, onderzeeboten, mijnenvegers en mijnenleggers. De lichte kruiser Hr Ms De Ruyter kwam in 1936 gereed. In feite was de vuurkracht van dit schip niet optimaal, doordat de oorspronkelijke bewapening met een dubbeltoren werd verminderd, dit onder invloed van een aantal kamerleden die zich geroepen voelden zich hiermee te bemoeien. De kruiser werd toegevoegd aan de vloot in Nederlands-Indië. Doordat de bouw van nieuwe schepen te laat begonnen was, was in mei 1940 slechts een klein deel gereed. De meeste onvoltooide schepen vielen in vijandelijke handen. Het beruchte slagkruiserplan kwam niet verder dan de tekentafel. Gebrek aan courage was de oorzaak van dit trieste resultaat.

Nadat op 7 december 1941 de verraderlijke Japanse aanval op de Amerikaanse marinebasis Pearl Harbour had plaatsgevonden, verklaarde de Nederlandse regering de oorlog aan Japan. Moreel was de toestand op de vloot goed. Er was echter te weinig materiëel. Alle successen onzerzijds waren slechts speldeprikken vergeleken bij die van de Japanners. Door gebrek aan schepen en dus ook aan vuurkracht werd een 'hit-and-return'-taktiek uitgevoerd. Deze bestond uit het uitvoeren van een snelle uitval van eigen eenheden met als doel de vijand zoveel mogelijk afbreuk te doen, waarna men zich weer zo snel mogelijk terugtrok. Daarbij zou de MLD een grote rol kunnen spelen. Op 15 januari 1942 werd het ABDA-commando ingesteld. Amerikaanse, Britse, Nederlandse en Australische eenheden kwamen daarbij onder één bevel. De MLD werd echter aan de vloot onttrokken. De 'hit-and-return'-taktiek leed schipbreuk. Op 2 februari 1942 werd de Combined Striking Force samengesteld, bestaande uit gealliëerde vlooteenheden. Commandant daarvan werd schout-bij-nacht

Boven: Slag in de Javazee naar een schilderij van J.W.Heyting. Op de voorgrond de Australische kruiser Perth. Links de kruiser Hr Ms De Ruyter, rechts de kruiser Hr Ms Java. Het origineel van dit schilderij werd op 9 juni 1948 in Melbourne door de Koninklijke Marine aan de Australische Marine ten geschenke gegeven.
Onder: Slag in de Javazee naar een schilderij van Victor Trip. Op de voorgrond de kruiser Hr Ms Java, rechts de kruiser Hr Ms De Ruyter.

Kruiser Hr Ms De Ruyter.

Doorman. Zijn vlaggeschip was de kruiser Hr Ms De Ruyter. Het werd zijn laatste commando. Met dit eskader streed hij op 27 februari 1942 de slag in de Javazee. Tijdens dit zeegevecht liet hij niet seinen: 'Ik val aan volg mij', maar 'All ships follow me.' Dit is later vermoedelijk verkeerd vertaald. Voor zijn moed, beleid en trouw werd Doorman posthuum benoemd tot ridder Militaire Willemsorde der 3e klasse.

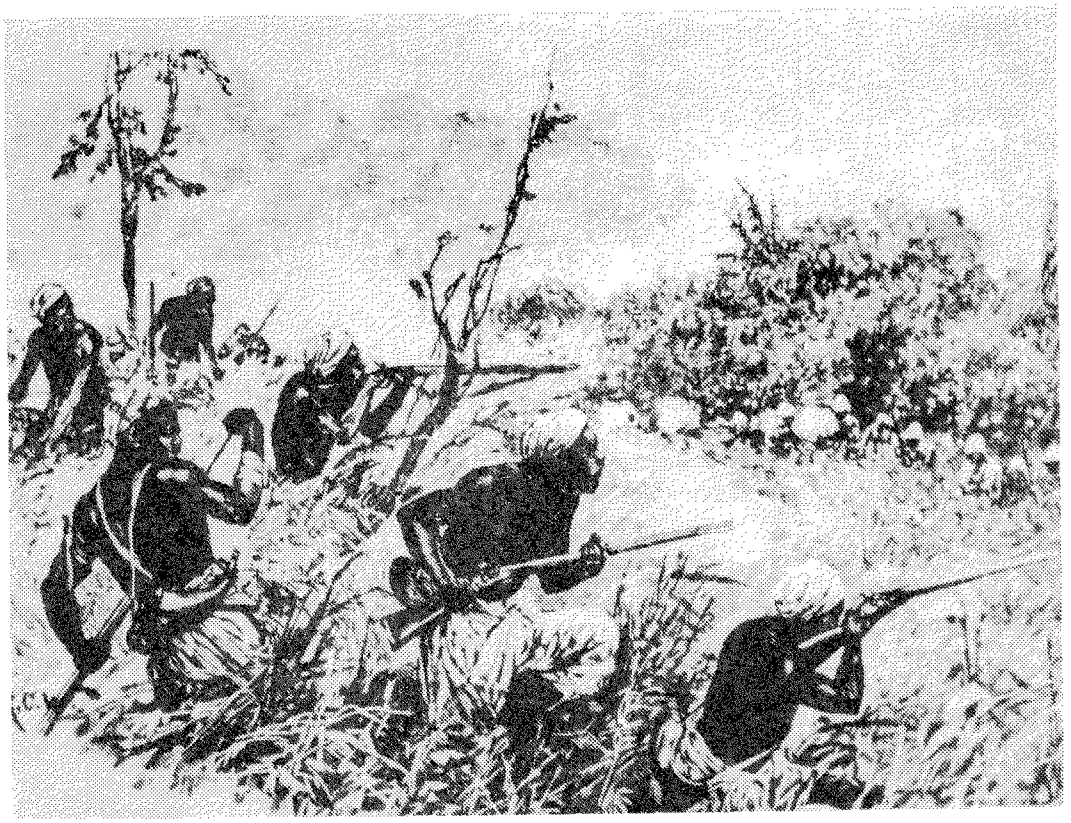
J.R.VERBEEK

De expeditie naar de kust van Guinea in 1869-1870 en haar voorgeschiedenis (II)

4.4 Gouverneur Boers vervangen door Nagtglas.

Naar aanleiding van het incident van 30 december en de onvrede met het politieke optreden van Gouverneur Boers werd een missie, bestaande uit de welvarende Elminese koopman George Emil Eminsang en de Kapitein Meijer als vertegenwoordiger van het bestuur ter Kuste, door de Koloniale Raad naar Nederland gezonden om de Minister persoonlijk van de toestand op de hoogte te stellen. Al eerder was gebleken dat de verhouding tussen Gouverneur Boers en de Elminezen slecht was, daar Boers bepaalde gewoonten, zoals het maken van fetiche door de Elminese vrouwen bij het fort op 21 maart 1868, verbood en bepaalde *'min beschaafde'* feestelijke vertoningen niet bijwoonde, hetgeen kwaad bloed zette. Het gebrek aan zelfvertrouwen en het falen van Gouverneur Boers in het zicht van moeilijkheden deed Minister De Waal al eens sarcastisch opmerken: *'de moeijelijkheden toonen juist den waren bestuurder'*[26]. Na ontvangst van de Koopman Eminsang en het aanhoren van diens vele, gegronde, klachten, besloot Minister De Waal, dat de tijd gekomen was om Gouverneur Boers, die per brief meedeelde dat zijn

spoedig vertrek naar Europa wegens zijn *'geschokt zenuwgestel'* dringend noodzakelijk was[27], te doen vervangen door een meer capabel geacht persoon. Oud-gouverneur Nagtglas werd bereid gevonden, waarna bij Koninklijk Besluit van 20 maart 1869 No 1 aan Gouverneur G.P.W.Boers eervol ontslag werd verleend en tot zijn opvolger werd benoemd C.J.M.Nagtglas.
De nieuw benoemde Gouverneur Nagtglas kreeg tot taak aan de Kust een nauwkeurig onderzoek in te stellen naar maatregelen die door hem noodzakelijk geacht werden om de problemen aan de Kust te verhelpen. Op zijn reis naar Elmina bezocht Nagtglas de Britse Gouverneur Generaal Sir Arthur Kennedy te Sierra Leone voor overleg. Gouveneur Generaal Kennedy zag in Nagtglas de juiste persoon om de zo gewenste vrede tot stand te brengen[28], een mening waarbij mogelijk het feit dat beiden voorstanders waren van de terugtrekking van Nederland uit Guinea een rol speelde. Niet iedereen was tevreden met de nieuwe gouverneur: Van Sypesteyn wees er tijdens zijn interpellatie van 3 mei 1869 op, dat Nagtglas niet de juiste man kon zijn, omdat hij het was, die het, voor de Elminezen zo nadelig uitgepakte, ruiltractaat van 1867 gesloten had. Vermoedelijk gaf hij de mening van de Elminese handelsstand (Eminsang) weer toen hij opmerkte: *'De Elminezen voegen erbij, dat de Heer Nagtglas, die de zaken zoo goed kent, ook hunne belangen in aanmerking had moeten nemen'*[29]. Op 14 mei 1869 arriveerde de nieuw benoemde Gouverneur Nagtglas met de Engelse mailboot te Elmina, met hem keerde ook de commissie, bestaande uit Kapitein Meijer en de koopman Eminsang, terug. Met de officierssloep van het ter rede liggende schroefstoomschip der 4e klasse Zr.Ms. Amstel werd Nagtglas, onder een saluut van 15 schoten van het fort Coenraadsburg, naar de wal geroeid, waar al de in Elmina aanwezige ambtenaren en officieren tot ontvangst gereed stonden. De formele bestuursoverdracht geschiedde een dag later, op 15 mei 1869, in tegenwoordigheid van al de ambtenaren en officieren van Elmina, de etat major van Zr.Ms. schroefstoomschip der 4e klasse Amstel, de leden van de Koloniale Raad, de leden van de rechtbank, alsook de koning en de negerregering. De dag werd besloten met een inspectie van het garnizoen door de nieuwe gouverneur. Op 24 mei vertrok de oud-gouverneur Boers met zijn gezin naar Europa.
Van ontevredenheid van de kant van de negerregering merkte Gouverneur Nagtglas niets, want op 21 mei meldde hij Minister De Waal verheugd, dat hij het volle vertrouwen genoot van de bevolking en de negerregering. Wel was de bevolking teleurgesteld dat Z.M. de Koning geen hulp in manschappen had doen zenden[30].
4.5 De politiek van Gouverneur Nagtglas.
De problemen aan de kust bestonden uit de onveiligheid van Elminezen, waardoor de mogelijkheid voedsel te vergaren was afgesneden en de onwil van de Commendah's om zich aan het Nederlandse gezag te onderwerpen. Voor wat betreft het oplossen van het voedselprobleem nam Gouverneur Nagtglas de volgende maatregelen: als tijdelijke verlichting werd de, in de magazijnen van het fort aanwezige, voorraad rijst en hard brood, die door insecten en andere oorzaken spoedig bedorven zou zijn, in kleine porties om ongewenste speculatie te voorkomen, verkocht aan de hongerende bevolking van Elmina. In afwachting van de nieuwe oogst, die in de maand augustus werd verwacht, voerde hij zijn eerster voorgestelde plan uit en liet graan aanvoeren met de schoener de 'Afrikaan'. Deze arriveerde op 26 juni, waarna een deel van de milie aan minvermogenden werd verstrekt en een deel tegen de gewone marktprijs in kleine hoeveelheden werd verkocht. Vanwege de enorme toeloop moesten zowel de verstrekking als de verkoop in het fort onder bewaking van gewapende soldaten geschieden. Vervolgens richtte Gouverneur Nagtglas zijn aandacht op de onveiligheid van personen buiten Elmina, die het gevolg was van het conflict tussen het Nederlandse Gouvernement en de Commendah's. Om dit slepende conflict op te lossen bood Gouverneur Nagtglas de Commendah's in een brief van 26 mei de vrede aan, doch waarschuwde hen tegelijk geen kano's en personen van Elmina meer aan te vallen, daar hij hen dan zou moeten straffen[31]. Bij weigering van dit ultimatum zou Commendah door de bevolking van Chama en Elmina van twee zijden worden aangevallen in samenwerking met het schroefstoomschip Zr.Ms. Amstel. Na de beteugeling van de bevolking van Commendah

Deze in de Engelse geïllustreerde pers verschenen gravure betreffende de door de Engelsen gevoerde Ashantiwar van 1873 geeft een indruk van de gevechtsomstandigheden aan de Goudkust.

wilde Gouverneur Nagtglas in het binnenland kleine militaire detachementen plaatsen in blokhuizen en posten, om de veiligheid van personen en goederen te verzekeren. Hierna zouden de troepen *'de bevolking van Agonna, die niets dan een hoop rovers is . . . vernietigen'*[32].

4.6 Gouverneur Nagtglas en het gedrag van Administrator Simpson.

In dezelfde missive, waarin hij melding maakte van zijn plannen tegen Commendah, verzocht Gouverneur Nagtglas Minister De Waal medewerking om de oorlogszuchtige taal van de Administrator van Cape Coast Simpson te doen bedaren, ter bespoediging van de uitwerking van zijn maatregelen om tot een vrede te komen. Hoewel Gouverneur Nagtglas in september 1868, toen nog als adviseur, de mening verkondigde, dat er geen sprake van was dat Engelse ambtenaren aan de Kust de vredespogingen saboteerden[33], was inmiddels het tegendeel gebleken. De handelaar J.S.Lovell drukte namelijk in een, nog aan Gouverneur Boers geschreven, brief zijn ongerustheid uit over de 'evil policy' van Administrator Simpson en dat *'as long as he remains in office there can be little hope of any peace between the Fanties en Elmina's'*. Gedurende een vergadering op 23 april 1869 te Mankassin van de koningen en hoofden die tot de Fanti-Confederation behoorden, had Simpson zeer oorlogszuchtig uitgedrukt dat Nederland van de Kust verjaagd moest worden. Ook de kooplieden Mc Intyre en Grant waren getuige van Simpson's gevaarlijke optreden[34].

Na zijn bezoek aan Cape Coast schreef Gouverneur Nagtglas aan Minister De Waal: *'de Heer Simpson is een man van onbegrensde eerzucht'* en *'een gevaarlijk mensch voor ons bestuur ter kuste*[35]. De Administrator Simpson wist zonder directe inmenging de stand van zaken zo voor te stellen dat de Fanti's het idee hadden dat de Engelse regering hun vijandschap tegen het Nederlandse Gouvernement en

Elmina goedkeurde. Tegenover het Nederlandse bestuur namen Simpson en de andere Engelse ambtenaren ter Kuste, zoals Hughes, een strikt formele houding aan, enerzijds uit weigerachtigheid enig gezag uit te oefenen in geruild gebied en anderzijds uit vrees dat men hen verdenken zou met twee partijen te heulen, hetgeen hun gezag zou ondermijnen[36].

5 De gijzeling van de bemanning van een Nederlandse marine-sloep.

Op 26 mei 1869 lag Zr.Ms. Schroefstoomschip Amstel voor anker ter rede van Commendah met de opdracht een vloot van voedsel transporterende Elminese kano's te dekken gedurende hun passage van de Kust van Commendah en de brief, waarin Gouverneur Nagtglas de 'King, chief, headman of Commendah' vrede aanbood, af te geven aan een te praaien visserskano ter aflevering[37]. Terwijl Zr.Ms.Amstel voor anker lag, kregen de Luitenants ter Zee der tweede klasse Vriemoet Drabbe en Zegers Veeckens toestemming om met de whaleboot, zorgvuldig buiten de branding blijvende, de monding van de Abrobie Rivier op te nemen. Als bemanning van de Whaleboot gingen mee de schiemansmaat Van Es, de matrozen der eerste klasse De Bazel en De Vries, de matrozen der tweede klasse Garcet, Ballemeijer, Zurburgh en De Rijke en de matrozen der derde klasse Grave en Drioel. Hoewel het niet in de bedoeling lag te landen, nam men voor zelfbescherming tegen de, veel snellere en wendbaarder, gewapende kano's der Commendah's drie revolvers en 8 achterlaadgeweren met elk 10 patronen mee.

De Whaleboot raakte toch in de branding, waardoor de boot vol water sloeg en het roer verloren ging. Bij de tweede golf sloeg de boot om, waarbij het merendeel van de inzittenden verdronk. Slechts luitenant ter zee Zegers Veeckens en de matrozen De Bazel, De Vries en Zurburgh bereikten zwemmend het strand, terwijl even later de matroos Ballemeijer, die zich van de mast had meester gemaakt, daaraan wanhopig vastgeklemd, kwam aandrijven. Ook de sloep spoelde aan, waaruit de drenkelingen het watervaatje, een geweer en de drie, onder de kajuitszitting geborgen, revolvers haalden. Luitenant ter Zee Zegers Veeckens was van plan om te proberen langs het strand Chama te bereiken, een afstand van 4 uur gaans.

Intussen had men aan boord van Zr.Ms. Amstel geen reden om een ongeluk met de sloep te vermoeden: de uitkijk had de sloep door de branding zien gaan en de bemanning bij elkaar op het strand zien lopen. Het omslaan van de whaleboot was onopgemerkt gebleven en door de grote afstand tot de kust, dacht men dat er minstens een officier en vijf à zes manschappen op het strand stonden. Zodoende werd er aanvankelijk niets ondernomen, waarschijnlijk was de kommandant Luitenant ter Zee der eerste klasse Bunnik niet op de hoogte van het gebeurde gebracht. Wel zag men aan boord na verloop van ongeveer 10 minuten een troepje gewapende negers, ter sterkte van 15 man, op de kruin van een nabij liggende heuvel. De officier en de matrozen op het strand gingen hen tegemoet. Volgens het scheepsjournaal van Zr.Ms. Amstel gaf de luitenant ter zee met een revolver vuur op de negers, hetgeen ogenblikkelijk beantwoord werd. Van der Werff beweerde, in zijn weergave van het verhaal van de belevenissen van de matroos De Bazel, dat alle geborgen wapens, zeker het geweer, waarvan de kamer, de spiraalveer en het sluitstuk met nat zand bedekt waren, in onbruikbare staat verkeerden[38] en dat Luitenant ter Zee Zegers Veeckens het plegen van vijandelijkheden uitdrukkelijk verbood. Hoe dan ook, de inmiddels versterkte Commendah's schoten op de groep drenkelingen, waarvan de matrozen De Vries en Zurburgh gewond raakten. De matroos Ballemeijer raakte in paniek en trachtte langs de zee aan zijn belagers te ontkomen, werd door hen neergeschoten en met het mes afgemaakt. Onmiddellijk werd de jol van Zr.Ms. Amstel gestreken en bewapend om te hulp te komen, doch inmiddels waren de Europeanen gevangen genomen en het bos ingevoerd. Kommandant Bunnik liet stoom opstoken, lichtte het anker en hield op de wal aan. Vuur uitbrengen op de, op het strand verzamelde, massa was onmogelijk, daar bij het in batterij brengen van het voorste middelbare kanon van 30 pond, het stuk door het zware slingeren was omgestort. Luitenant ter Zee der eerste klasse Bunnik zag verder af van het gebruik van zijn scheepsartillerie, omdat dit de bevolking zou kunnen verbitteren tegen de gevangenen.

Nadat gebleken was dat men niets meer voor hen kon doen, zette Zr.Ms. Amstel koers naar Elmina, ten einde van het gebeuren rapport uit te brengen aan Gouverneur Nagtglas[39]. Inmiddels waren de gevangenen per boot de rivier opgevoerd naar Anoema Atjirm en had luitenant ter zee Zegers Veeckens uitgelegd dat ze zonder vijandelijke bedoelingen gekomen waren en dat het Nederlandse Gouvernement zeker een losprijs zou betalen. Het vooruitzicht op een goede losprijs werd uitbundig gevierd, waarbij de gevangenen zelfs rum kregen, hoewel voor hen de vreugde door de moord op Ballemeijer en de dood van de anderen wel enigszins getemperd werd. Gouverneur Nagtglas schreef nog diezelfde avond een brief aan Administrator Simpson om diens hulp in te roepen om de bemanning van de sloep vrij te krijgen *'as Your Excellency knows what a prisoners life in the hands of those blacks is'*[40]. De gevangenen, inmiddels naar het dorp Berassie gevoerd, ondervonden dit spoedig aan den lijve. Door jong en oud beledigd, werden ze ongekleed aan de tropenzon blootgesteld en op tal van andere manieren gekweld. Hoofd- en baardharen werden uitgerukt en als, in dappere strijd buitgemaakte, trofeeën in de geweerlopen geplaatst. Op 27 mei werden de gevangenen naar de kust gevoerd om in het zicht van Zr.Ms. Amstel plechtig geëxecuteerd te worden. Plotseling ontstond er paniek en werden de gevangenen in allerijl weer naar Berassie gevoerd. De gevangenen werden na verloop van tijd humaner behandeld als gevolg van een door Administrator Simpson geschreven brief. Slechts De Vries werd nog deerlijk mishandeld, omdat men in hem een matroos van Zr.Ms. Metalen Kruis, die in 1868 Commendah had helpen tuchtigen, meende te herkennen. Eerst op 7 juni 1869 kon Simpson aan het Nederlandse Gouvernement het droeve nieuws meedelen dat er nog slechts vier bemanningsleden van de sloep in leven waren. Ook deelde hij mee dat de Commendah's het vuur geopend hadden nádat de officier op hen met een revolver geschoten had, met het gevolg dat door hun vuur een matroos gedood was en twee matrozen gewond werden. Dr Jones was van Cape Coast gezonden voor de medische verzorging van de gevangenen. Administrator Simpson probeerde nog politiek voordeel te behalen uit het gebeuren, daar hij aanvankelijk de bevrijding van de Europeanen wilde laten verzorgen door Fanti's van Cape Coast, om zo een toenadering van de Elminezen te bewerkstelligen. Pas toen bleek dat de Commendah's de gevangenen alleen aan hem wilden uitleveren, zag hij af van zijn onthoudingspolitiek[41]. Gouverneur Nagtglas die, zoals eerder vermeld werd, niet veel vertrouwen had in de integriteit van Simpson, kon geen geloof hechten aan de mededeling dat zes bemanningsleden van de sloep verdronken waren. Hij zag hierin een poging van Simpson om de moord niet op rekening van de Commendah's te doen stellen. Het is duidelijk, dat de gebeurtenissen de politiek van Gouverneur Nagtglas doorkruisten en hem belemmerden in zijn handelingsvrijheid. Verbitterd merkte hij hieromtrent op: *'Ik betreur het zeer dat die onbezonnen handeling van een paar jonge officieren ook voor mij zulkje bittere vruchten draagt'*[42].

Op 10 juni deelde Gouverneur Nagtglas aan de Engelse Administrator te Cape Coast mee, dat hij geen bezwaar had tegen het betalen van een losgeld om de vier gevangenen vrij te kopen. Ter bespoediging van hun bevrijding liet hij Simpson de vrije hand om deze transactie te regelen[43]. Nagtglas volgde deze politiek omdat met geweld niets bereikt kon worden zonder het leven van de gevangenen in gevaar te brengen. Wel verwachtte hij bij een eventuele terugkeer van de gevangenen *'verschrikkelijke zaken (te) vernemen, die eene bloedige wraak zullen eischen, tot welken prijs ook*[44].

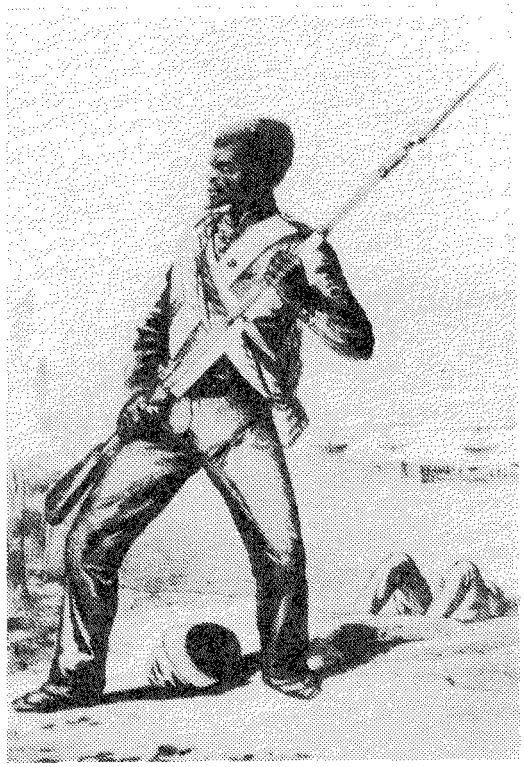
Inmiddels werd in Kwassie door de Commendah's een vergadering belegd, vermoedelijk in het bijzijn van vertegenwoordigers van de Fanti-Confederation, over de hoogte van de te vragen losprijs. Gedurende deze roerige vergadering toonde een der aanwezige koningen een niet gesprongen granaat[45], welke door Zr.Ms. Metalen Kruis op Commendah was afgevuurd in februari 1868 en eiste dat de losprijs in goud even zwaar zou zijn als dit 'onmenselijke' projectiel. Men stelde tenslotte een losprijs vast van 300 oncen stofgoud, ter waarde van *f* 12.000,-. Hierop werden de gevangenen naar Cape Coast getransporteerd, waar ze te Cape Coast Castle zouden blijven totdat het losgeld zou zijn betaald. In het bijzijn van Luitenant ter Zee Zegers Veeckens werd het losgeld betaald aan hoofden van de Fanti-Confederation,

waarop de gijzeling tot het verleden behoorde. De drie matrozen werd bij hun terugkomst aan boord een groots welkom gegeven en sprak de Commandant hen in 'ronde, hartelijke bewoordingen' toe. Op 30 juli kreeg Gouverneur Nagtglas de rekening gepresenteerd van de kosten die door de koloniale regering te Cape Coast waren gemaakt om de Nederlandse gevangenen vrij te krijgen. Het totaalbedrag der gemaakte kosten bedroeg £ 331/5/3[46].

5.2 De reactie in Nederland op de gijzeling.

Op 2 juni 1869 vroeg het kamerlid Van Sypesteyn in een interpellatie aan de regering opheldering over het gebeuren met de bemanning van de sloep van Zr.Ms. Amstel, waarvan hij de avond te voren bericht ontvangen had. Minister van Koloniën De Waal bevestigde het nieuws over Zr.Ms. Amstel, maar kon bij gebrek aan betrouwbare berichten niets meedelen over wat er met de gevangenen was gebeurd. Wel verdedigde hij de handelingen van Commandant Bunnik tegen het verwijt dat deze geen pogingen had ondernomen om de gevangenen te redden. Van Sypesteyn achtte het verkeerd dat men wéér de hulp van de Engelsen had ingeroepen, nog wel om op Nederlands grondgebied gevangen genomen Nederlandse zeelieden te bevrijden. Hij vond dat het zenden van een militaire expeditie nu onvermijdelijk was geworden. *'Zal deze belediging, de Nederlandsche vlag en de gansche natie aangedaan, niet op schitterende wijze moeten gewroken worden?'* zo riep hij uit. Het incident werd ook door de marinespecialist in de Tweede Kamer en voorstander van een actieve marine, Jhr F.de Casembroot, aangegrepen om zijn grieven tegen het beleid van Minister van Marine Brocx te uiten. Zo vond hij het onjuist dat de vlag aan de Kust van Guinea moest worden vertegenwoordigd door slechts een schip en dan nog van klein charter. Met een flink fregat had een dergelijke vernedering niet plaats gevonden, want de kolonel van zo'n schip zou geen ogenblik geaarzeld hebben om onmiddellijk de vereiste represailles te nemen.

Minister van Marine Brocx verdedigde zijn beleid door te stellen dat men vroeger al veel problemen had ondervonden bij het bevoorraden van Zr.Ms. Metalen Kruis, laat staan een fregat! Hij verklaarde verder dat hij, als de gevangenen eenmaal veilig weer terug waren,

Negersoldaat van het KNIL

er geen bezwaar op zou hebben om 'Commendah een pak te geven'[47].

Om de gevechtswaarde van Zr.Ms. Schroefstoomschip Amstel, die door het verlies van de helft van haar officieren, een onderofficier en acht van haar matrozen een danige vermindering had ondergaan, weer wat te verbeteren, zond Minister Brocx de Luitenants-ter-Zee der tweede klasse F.W.Hudig en P.F. baron van Heerdt naar de Kust van Guinea, om indien nodig de etat major weer op sterkte te brengen[48]. Het schroefstoomschip Zr.Ms. Vice Admiraal Koopman werd vervolgens in dienst gesteld met als bestemming de Kust van Guinea, terwijl het uiteindelijke doel zou zijn de Commendah's voorbeeldig te straffen.

5.3 De ongeregeldheden te Dixcove.

In het voormalig Engelse Dixcove dreven de bewoners van die plaats een levendige handel in oorlogsbehoeften met de Wassa's. De Wassa's, de inwoners van Dixcove en een deel van de inwoners van Appollonia wilden onder leiding van de verdreven koning Attabo Affoo

de Nederlandse plaatsen op de bovenkust aanvallen. Gouverneur Nagtglas verbood hierop de wapeninvoer en gaf de order aan de resident te Dixcove de aanwezige oorlogsbehoeften, waaronder 60.000 pond buskruit, op te eisen en in het fort op te slaan[49]. Tegen deze maatregel ontstond verzet der bevolking van Dixcove. Op 14 juni vond er een treffen plaats tussen de bevolking van Dixcove en de inwoners van het van ouds naijverige Bossua, welke laatsten Dixcove plunderden en platbrandden. Bij deze aanval gingen alle goederen in het pakhuis van de Londense firma Swanzy verloren, daar de agent dier firma geweigerd had de goederen in het fort ter bewaring en bescherming af te geven. De Engelse firma eiste hiervoor later, via haar regering een grote schadevergoeding. Gouverneur Nagtglas besloot troepen van Elmina naar Dixcove te zenden om de rust te herstellen. Zelf begaf hij zich op 18 juni met Zr.Ms. Amstel naar die plaats. Toen hij met een sloep de kust naderde om te landen kwamen er plotseling zo'n vijftig negers, vermoedelijk afkomstig van Dixcove, uit de struiken langs het strand te voorschijn en richtten hun geweren op de inzittenden van de sloep. Doordat de sloep nog buiten de branding was en nog tijdig kon wenden ontsnapte Gouverneur Nagtglas aan een zekere gevangenneming en gijzeling. Met geschutvuur van Zr.Ms. Amstel konden de negers verdreven worden, waarna de gouverneur veilig kon landen en het fort bezocht.

Het was een poging geweest om, in navolging van het succes der Commendah's de gouverneur zelf te gijzelen en de betaling van de formidabele losprijs van 1200 oncen goud, voor het herstel van hun krom Dixcove, af te dwingen[50]. Enige dagen later onderwierpen de inwoners van Dixcove zich en kon Gouverneur Nagtglas de vredesvoorwaarden regelen. Dixcove moest 50 oncen goud als belasting betalen en 150 oncen goud, voor een periode van drie jaar, als borg in de landskas storten, van welk bedrag jaarlijks 50 oncen gerestitueerd zouden worden.

De ongeregeldheden te Dixcove maakten een dusdanige indruk dat de Commandant van de Franse vloot ter kuste (van Frans Guinea) het oorlogsschip Comète Lachave naar die plaats zond om zonodig assistentie te verlenen[51].

Noten:

26 Min.v.Kol. De Waal aan Gouv.Boers 3 februari 1869 kabinet zeer geheim La Y'/No 3. NBKG no 730.
27 Gouv.Boers aan Min.v.Kol De Waal, 7 mei 1869 no. 24. NBKG no 724.
28 Kennedy aan Simpson, 10 mei 1869. NBKG no 724.
29 Handelingen der Staten Generaal 1868/69 blz. 1335.
30 Gouyv.Nagtglas aan Min.v.Kol. De Waal, 24 mei 1869 no 27. NBKG no 724.
31 Gouv.Nagtglas aan 'King, Chiefs, Headmen of Commendah', 26 mei 1869 kab no 28. NBKG no 724.
32 Gouv.Nagtglas aan Min.v.Kol. De Waal, 24 mei 1869 no 29 kab geheim. NBKG 724.
33 Advies van oud-gouverneur Nagtglas aan de Min.v. Kol. 3 september 1868. NBKG no 729.
34 Brief van J.S.Lovell aan Gouv.Boers, 14 mei 1869. NBKG no 724.
35 Rapport van Gouv.Nagtglas aan Min.v.Kol. De Waal 1 juli 1869 no 44. NBKG 724.
36 Journaal van Elmina 9 februari 1868. NBKG no 370. Brief van Simpson aan Gouv.Boers, 4 januari 1869. NBKG no 724.
37 Instructies van de Gouverneur Nagtglas aan Zr.Ms. Amstel, als bijlage in brief aan Min.v.Kol. De Waal, 4 juni 1869 no 32. NBKG no 724.
38 Van der Werff, blz. 25.
39 Scheepsjournaal van Zr.Ms.schroefstoomschip der vierde klasse Amstel. ARA, inventaris van de scheepsjournalen behorende tot het archief van het Ministerie van Marine, no 106.
40 Gouv.Nagtglas aan Simpson, 26 mei 1869 no 30. NBKG no 724.
41 Simpson aan Gouv.Nagtglas, 7 juni 1869. NBKG no 724.
42 Gouv.Nagtglas aan Min.v.Kol. De Waal, 4 juni 1869 no 32. NBKG no 724.
43 Gouv.Nagtglas aan Simpson, 10 juni 1869. NBKG no 724.
44 Gouv.Nagtglas aan Min.v.Kol. De Waal, 11 juni 1869 no 33 kab. geheim. NBKG no 724.
45 De kwaliteit van de granaten had door het vochtige tropische klimaat sterk geleden. Zo meldde Gouverneur Nagtglas eens dat van alle afgevuurde granaten er niet een was gesprongen en schreef 'dit draagt niet veel bij tot magtsvertoon'. Gouv.Nagtglas aan Min.v.Kol. De Waal, 15 juli 1869 no 40. NBKG no 724.
46 Simpson aan Gouv.Nagtglas, 30 juli 1869. NBKG no 728.
47 Handelingen der Staten Generaal 1868/69 blz. 1617.
48 Staatscourant no 156, zondag en maandag 5 juli 1869.
49 Nagtglas aan resident/commandant te Dixcove, 9 juni 1869. NBKG no 729.
50 Gouv.Nagtglas aan Min.v.Kol. De Waal, 1 juli 1869 no 44. NBKG no 724.
Gouv.Nagtglas aan Min.v.Kol. De Waal, 15 januari 1870 no. 7. NBKG no 725.
51 Journaal van Elmina, 7 juli 1869. NBKG no 370.

J.ALBARDA

MILITAIRE GEDENKTEKENS (5)

65. **Breda.** Kloosterkazerne. Chassélaan 60. Stenen muurtje met stenen plaatjes waarop de namen van gesneuvelden van 8 RVA op West Java. 1e Div. 7 December
Kan A.C.Witteman, 1-1-1947 Batavia
Kan J.A.Sonnemans, 3-1-1947 Batavia
OWA L.M.Andeweg, 9-8-1947 Kadipaten
Kan A.Francke, 22-8-1947 Tasikmalaja
Kan A.Kreeft, 27-8-1947 Semarang
OWI J.J.Bakker, 8-9-1947 Garoet
Kan J.F.Ossenblok, 8-9-1947 Garoet
Kan J.C.Janssen, 8-9-1947 Tasikmalaja
Kan L.Hagen, 28-10-1947 Garoet
Tlt D.W.Rookmaker, 28-12-1947 Leles
OWI H.H.Grijn, 13-2-1947 Waled Desa
Kan M.J.Smeets, 26-5-1948 OG. Soeka'at
Kan J.F.Verhees, 9-6-1948 Pengalengan
Kan J.Sins, 20-9-1948 Tjiawi
Kpl J.Bussink, 22-9-1948 Tjinta
Kan H.J.Altenburg, 23-10-1948 Madoer
Kan B.v.Gerwen, 21-2-1949 Tjisondari
Wmr B.J.Audier, 12-4-1949 Garoet
Kan H.van der Geer, 12-4-1949 Garoet
Kan J.M.Vermazeren, 12-4-1949 Garoet
Wmr C,M.Pluk, 20-8-1949 Tjiboelakan

ZIJ RUSTEN IN VREDE
1946 - West Java - 1949

66. **Breda.** Kloosterkazerne. Binnenplein. Gedenksteen waarop: 3 SROA.

67. **Breda.** Kloosterkazerne. Borstbeeld Gen. Chassé, hierop vermeld:
Breda burgerij aan het Leger 24 augustus 1899. Het uitvoerend comité
H.A.Gulje, Erevoorzitter, Mr W.P.M. van Dam, voorzitter, A.J.A.Verschrage, penningmeester, E.A.Korevaar, secretaris, Jhr F.Backer, J.A.J.W.van Hal, F.J.M.Heylaerts, Henri Vlasblom.

68. **Breda.** Kasteel van Breda. K.M.A. Ere tafel gevallen officieren in W.O. II.

69. **Breda.** Wilhelminapark. Oorlogsmonument. Duitse tank.

70. **Breda.** Grote kerk, Markt. Graftombe van Graaf Engelbrecht II van Nassau (1451-1504) en zijn vrouw Cymburga van Baden.

Het graf werd gemaakt op last van zijn neef Hendrik III van Nassau (1483–1538).

71. **Breda.** Kasteelplein. Ruiterstandbeeld van Stadhouder Willem III (Koning-Stadhouder).

72. **Brielle.** Catharinakerk. Praalgraf Luit. Adm. Philips van Almonde. Overl. 11-1-1711.

73. **Brummen.** N.H.Kerk aan de Kerkstraat (Deze kerk dateert uit de 15e eeuw). Gevelsteen met opschrift:
TER NAGEDACHTENIS VAN ALLE OORLOGSSLACHTOFFERS UIT DE GEMEENTE BRUMMEN,
1940 GEVALLEN IN DE JAREN 1945

Wees getrouw tot den dood, en Ik zal u geven de kroon des levens.
Openb. 2:10b.

74. **Budel.** Waar? Gedenkteken voor Dr Antonius Mathysen, uitvinder van het gipsverband.

75. **Bunnik.** V.m. fussiladeplaats. Gedenkteken.

76. **Buren.** In het v.m. klooster, nu museum Kon. Marechaussee. Gedenkplaat: Ter herinnering aan de in den dienst gevallenen.

77. **Castricum.** Bio vacantie oord. Gebrandschilderde ramen voorstellende de gevechten tegen de Engelsen en Russen aldaar in 1799.

78. **Coevorden.** Gedenkplaat voor het huis "t Schippers café' in rood graniet voor Nederland en Duits verzet in W.O. II.
Ontwerp: de Haagse kunstenaar Ralph

Prins. In dit huis vond in dec. 1943 een bespreking plaats tussen Kolonel Wilhelm Staehle, namens het Duitse verzet, (hij werd op 23 april 1945 door de Duitsers gefusilleerd) en namens het Nederlandse verzet: Mr J.Cramer, de v.m. commissaris der Koningin in Drente en wijlen Mr G.J. van Heuven Goedhart. Deze plaat werd op 21 april 1970 door de heer Cramer onthuld.

79. **Coevorden.** Hervormde Kerk. Grafzerk van Carel Rapenhaupt, de verdediger van Coevorden in 1672.

MILITARIADE

Wetenswaardigheden m.b.t. onze interesse-gebieden, voor U verzameld door F.J. van Lier, Kromwater 56, 2715 AL Zoetermeer.

Het is lang geleden, dat deze rubriek in ons blad verscheen. Erg drukke werkzaamheden met als gevolg een volstrekt minimum aan vrije tijd waren daar debet aan. Mijn excuses daarvoor. Uit Uw tussentijdse reacties heb ik gemerkt, dat U deze rubriek toch wel miste. Welnu, we maken weer een start, in de hoop dat de 'wagen' blijft lopen! Indien U tips heeft voor deze rubriek, stuur ze dan s.v.p. naar bovenstaand adres. Bij voorbaat dank voor Uw medewerking.

1. Er zijn intussen een ongelofelijk aantal nieuwe boeken verschenen, die direct of indirect te maken hebben met de militaire geschiedenis. Ik wil er volstrekt willekeurig enige uithalen, die mij persoonlijk opvielen (en bevielen!).
   Om te beginnen dan *'Man in oorlog'*, de dagboeken van J.M.Somer, hoofd bureau inlichtngen te Londen, over de periode 13 maart 1942 - 22 september 1943. Een document humain van de eerste orde met een indringende beschrijving van het vreemde wereldje der Nederlanders buiten bezet gebied, aan de hand van ter plaatse - heet van de naald - gemaakte aantekeningen. Soms gewoonweg ontgoochelend door zijn naïeviteit, soms spannend als een detective-roman, geeft dit boek een heel apart beeld van een bekend man en zijn werk. Het is verschenen bij Bosch en Keuning te Baarn en kost *f* 49,50. Het ISBN nummer is 90 246 4397 X.
   Op zaterdag 27 juni 1981 namen velen van ons deel aan het defilé t.g.v. de zeventigste verjaardag van Z.K.H. Prins Bernhard, onze beschermheer. Het was een buitengewone en zeer geslaagde manifestatie, waar in totaal zo'n 3500 personen aan deel namen. De firma Wegener heeft een herinneringsalbum uitgegeven onder de titel *'Album van een soldaat'*. De prijs bedraagt *f* 19,50, inclusief porto- en verzendkosten. Het album is per briefkaart te bestellen bij: Wegener Offset, Antwoordnummer 317, 7300 VB Apeldoorn. Het album heeft slechts een beperkte oplage!
   Tenslotte wil ik hier nog vermelden het boek *'Blauwe baretten tussen twee vuren in Libanon'*, het eerste boek dat is geschreven over de Nederlandse bijdrage aan de VN-vredesmacht. Het telt 160 pagina's en bevat een ware schat aan kleuren- en zwart-witfoto's. Het is geschreven door de heren Van Opzeeland, Tjepkema en Kamphuis en verscheen bij Impulsboek te Amsterdam. Het is in de boekhandel verkrijgbaar voor *f* 39,50. Het is zijn prijs waard!

2. Onder de in de laatste tijd verschenen land- en luchtmachtorders trof ik de volgende aan, die wellicht van belang zijn voor onze leden:
   - LaO 80007 (91.1/35): Vaandel Regiment Intendancetroepen.
   - LuO 80504 (78/162): Brevet voor hogere vorming in de economische wetenschappen (Klu).
   - LuO 80505 (78/163): Brevet voor hogere vorming in de sociale wetenschappen (Klu).
   - LaO 81017 (53/67): Inhuldigingsmedaille 1980.

– LaO 81018 (53/68): Medaille bezoek aan de Nederlandse Antillen 1980.
– LaO 81019 (91.1/37): Omschrijving van het model van vaandels en standaarden.
– LaO 81020 (53/69); Verzetsherdenkingskruis.

3. In Suralco-magazine, tijdschrift van de *'Suriname Aluminum Company'* 1981, nr 2 trof ik een goed van illustraties voorzien artikel aan over Fort Nieuw Amsterdam, met als ondertiteling *'Perikelen rond de bouw'*. Het is geschreven door Drs Y.Attema. Het blad is verkrijgbaar (indien nog voorradig!) bij afd. Public Relations van Suralco, P.O.B. 1810, Paramaribo, Suriname.

4. Van de Curator van het *Regimental Museum of the South Wales Borderers and Monmouthshere Regiment'*, Major R.P.Smith, ontving ik bericht, dat aldaar te koop zijn vier kleuren reproducties met de volgende afbeeldingen:
- print 1: *'Defence of Rorkes Drift'*, schilderij door Alphonse de Neuville;
- print 2: *'Lieutenants Melvill and Coghill of the 1 st Bn. 24 Regiment attempting to save the Queen's Colour of the 1 st Bn. from Zulus at Isandhlwana'*, schilderij door Alphonse de Neuville;
- print 3: *'Major Black, 2 nd Bn. 24 th Regiment, finding the bodies of two officers, killed by Zulus'*, schilderij door Alphons de Neuville;
- print 4: *'23 Officers and Soldiers of the 24 th Regiment in various forms of dress from 1689 tot 1897'*, geschilderd door R.Simkin.

Deze kleurenfoto's zijn per stuk verkrijgbaar à 75p. plus 25p. voor porto en verpakking. Bestelling te richten aan *'The South Wales Borderers Museum'*, The Barracks, Brecon, Powys, LD 3 7 EB, Gr. Brittain.

5. Gelezen in *'La Figurine'* 4e kwartaal 1979 een bijzonder aardig opgezet verhaal over het verzamelen van prentbriefkaarten, getiteld *'Cartes Postales'* door Majoor e.r. P. Davreuz. Het artikel is daarom zo interessant omdat het verschillende mogelijkheden aangeeft om een (militaire) prentbriefkaarten collectie op te zetten. Schrijver geeft de voorkeur aan ordners of ringbanden van 3 cm ringbreedte. Daarin bladen van ivoorkarton of etalagekarton van formaat 245 x 310 mm. Op ieder blad kunnen dan 4 kaarten met onderschrift. De kaarten op de kartons bevestigen d.m.v. doorzichtige fotohoekjes. Bij het onderschrift ook altijd vermelden, hetgeen achter op de kaart staat t.a.v. uitgever, serie, nummer opdat men bij het verkrijgen van nieuwe aanwinsten niet iedere keer de kaarten hoeft te verwijderen. Laat ook lege ruimten voor nieuwe aanwinsten! Nog een tip: maak aan de bovenkant met een perforator twee extra gaatjes, verstevigd met versterkingsringetjes. U kunt dan de kaarten gemakkelijk ophangen, indien U eens wilt exposeren.

6. Ons lid, de heer Knook, zond ons een al wat ouder berichtje, dat ik U toch niet wil onthouden. Half december 1979 is bij antiekmarkt *'De Looier'* (Lauriersgracht 38) Anta b.v. gestart. Jarg de Boer en Vera Damiaans, die deze onderneming leiden, hebben als specialiteit militair antiek, een onderdeel dat *'De Looier'* tot dan toe niet kende.

7. Heel in het kort wil ik toch nog een aantal nieuwe boeken onder de aandacht brengen:
- *'Imperial Sunset - Frontier Soldiering in the 20 th Century'* door generaal-majoor James Lunt. Uitgeverij Macdonald's, prijs £ 15,95, ISBN 0 354 0 4528 8. Handelt over de kleine legeronderdelen in het Britse imperium, zoals Birma Rifles, Arab Legion, Sudan Defence Force, Hadhranie Bedouin Legion, Iraq Levies, Trans Jordan Frontier Force, 1 st Chinese Regiment etc.
- *'Arnhem Doctor'* door Stuart Mawson. Uitgeverij Orbis, £ 6,95, ISBN 0 85613 324 8. Handelt over de belevenissen van een medical officer, verbonden aan 11 th Para tijdens Market Garden.
- *'The Maginot Line - Myth and reality'* door Anthony Kemp (oprichter en eerste voorzitter van de *'Fortress Study group'*). Uitgeverij Frederick Warne, prijs £ 7,95, ISBN 0 7232 2712 8. Handelt over ontstaan en gebruik van deze befaamde verdedigingslinie, bezien door het oog van een deskundige op het gebied van fortificatiën.
- *'Uniforms of the French Foreign Legion 1831-*

1981' door Martin Windrow en met illustraties van Michael Chappell. Uitgeverij Blandford, prijs £ 10,50, ISBN 0 7137 1010 1. Maar liefst 32 uniformplaten in kleuren omvatten de hele uniformkundige geschiedenis van dit befaamde legioen, dat in maart 1981 het 150-jarig bestaan vierde.
- *'The Regimental Badges of New Zealand'* door David Corbett. Uitgave Alf Abel, PO Box 658, Christchurch, New Zealand, prijs (per zeepost) £ 15,00. Bevat meer dan 1000 badges op foto's met beschrijving van de korpsen en regimenten, die ze hebben gedragen.

8. Nu ik het toch over boeken heb, moet ik toch ook het goede nieuws melden, dat Den Haag eindelijk weer een boekhandel bezit, die zich o.a. specialiseert in militaria. Het is boekhandel A.Houtschild, Papestraat 13, 2513 AV Den Haag, telefoon 070-46 79 49. De laatste catalogus *'Militaria en politiek'* (nr 14 van sept-okt. '81) wordt U op verzoek zeker toegezonden. De rubrieken uit deze catalogus bevatten o.m.:
- Militaire geschiedenis - terrorisme/politie - tweede wereldoorlog - wapens en uitrusting - maritieme geschiedenis/marine - militaire luchtvaart.

9. Uit de tijdschriften valt het volgende te memoreren:
- *'La Figurine'*, 43e jaargang, 3e trimester 1981, bevat een goed gedocumenteerd artikel *'Notes sur la cavalerie du Roi Louis de Hollande (1806-1810)'* met bijgevoegd een superbe kleurenprent van een huzaar van het 2de Regiment.
- *'Militaria Belgica'*, 3e jaargang nr 1, juni 1981, bevat een bijzonder uitgebreid artikel over de door Koning Leopold II ingestelde orden, nl. de orde der Afrikaanse ster, de Koninklijke orde van de Leeuw, de Kroonorde en de orde van Leopold II. Vooral de kleurenafbeelding van de Kroonorde is zeer goed uitgevallen.
- *'Militaire Spectator'*, 150e jaargang nr 11, november 1981, bevat een artikel van de hand van drs P.J.M.de Bruijn over *'Het officierskruis, voor lotsverbetering en ter aanmoediging'*.
- *'Ons leger'*, 65e jaargang, nr 11, november 1981, bevat een artikel van de hand van drs W.H.Tiemens over *'De Duitse jagerinzet in de slag om Arnhem'*.
- *'Formation Sign'*, nr 124 oktober 1981, dat ik eindelijk - zij het via een omweg - weer ontvang, bevat een geïllustreerd artikel over *'Army Cadet Force Insignia'* door Major D.E.Hutt (voortzetting van een artikel in nr 123).
- *'Zeitschrift für Heereskunde'*, 45e jaargang nr 298, november/december 1981, bevat een zeer goed gedocumenteerd artikel over de troepen van het hertogdom Nassau als vervolg op een soortgelijk artikel in nr 297 en een artikel over *'Libanon en zij leger'*.
- *'Belgisch tijdschrift voor militaire geschiedenis'*, juni 1981, bevat een van goede illustraties voorzien, uitgebreid artikel over de Erevlaggen, door Koning Leopold I overhandigd op 27 september 1832 aan die gemeenten in België, die zich verdienstelijk maakten bij het verkrijgen van de onafhankelijkheid in 1830.
- *'The Irish Sword'*, 14e jaargang nr 55, bevat een inventarisatie van 17e eeuwse fortificatiën en versterkte garnizoenen in Ierland, voorzien van enige zwart/wit foto's.

10. Voor de liefhebbers van wapens en munitie een goed bericht. Er verscheen een nieuw tijdschrift onder de naam SAM (staat voor Shooting, Arms and Military) en wordt betiteld als een magazine voor de sportschutter en jager, maar zeker ook van belang voor politie en militaire verzamelaars. Het is een voortreffelijk uitgevoerd maandblad, gedeeltelijk zelfs in kleuren, op hoogwaardig papier.
De abonnementsprijs bedraagt *f* 75,- per jaar voor 11 nummers (juli/augustus is een combinatienummer). Te bestellen bij *'Bureau de Bongerd'*, Postbus 142, 6400 AC Heerlen. Enige artikelen uit nr 2:
- *'Wapens en wet'* - *'Korth revolvers'* - *'Parcoursschieten; precisie, kracht en snelheid'* - *'De 7.92 mm Mauser patroon vanaf 1888 tot 1945'* - *'De geschiedenis van een karabijn M1'* - *'Het sovjet stormgeweer AK 47'*.

11. Aan de Defensiekrant van 3 december 1981 ontlenen we het bericht dat de Nationale Reserve de status van zelfstandig korps gaat krijgen met een eigen onderscheidingsteken (baretgesp en op kraag-

spiegel), bestaande uit het Rijkswapen in zilver op rode ondergrond (de infanteriekleur). Er komt dus weer werk aan de winkel voor onze emblemenverzamelaars.

12. Een dienstplichtig korporaal (Paul van der Drift) hield een persoonlijk dagboek bij met tekst en tekeningen over zijn ervaringen als viertonner chauffeur bij 49 Lichte Transportcompagnie. Dat dagboek is nu onder de titel *'Dagboek van PS'* in druk verschenen. Het is een verfrissend boek geworden, dat een goed beeld geeft van het huidige leven van een dienstplichtige, critisch maar menselijk blijvend en met een goed gevoel voor humor. *'Dagboek van PS'* is schriftelijk te bestellen voor *f* 40,- (inclusief *f* 5,- porto) over te maken op postgironummer 39 03 944 t.n.v. Paul van der Drift, Stationsweg 102, 6711 PX Ede.

C.A.HESHUSIUS

Uit het dagboek van Luitenant DONCK (XXI)

Evacuatie naar het grote militaire hospitaal te Koeta Radja

En zo was het dan gebeurd: de ijzersterke luitenant Donck was letterlijk en figuurlijk 'afgevoerd'. Wij hebben zijn medische papieren niet ingezien: wàt hij nu precies heeft gehad, daar schrijft hij niet over in zijn dagboek. Wij hebben echter wel de overtuiging dat Donck gewoon 'òp was'; dat er een eind was gekomen aan zijn menselijke krachten en dat slechts direct medisch ingrijpen erger kon voorkomen, algemene uitputting dus, iets wat in die tijd veel in het KNIL voor kwam.

Onze luitenant lag op de buitenpost in de Padang Tidji, waar wel een militaire arts was maar geen ziekeninrichting: *'De dokter oordeelde het beter dat ik naar Sigli ging. Daar lag ik op de ziekenzaal onder behandeling van dr Lebbe. De dames te Sigli lieten mij van alles brengen: ook mevrouw Lebbe was zeer lief en kwam mij zo nu en dan opzoeken als haar man kwam.'*

In Sigli aan de kust was in die tijd zowaar een hospitaal 5e klasse, dus iets beter uitgerust[1]; maar dat was nog niet voldoende:

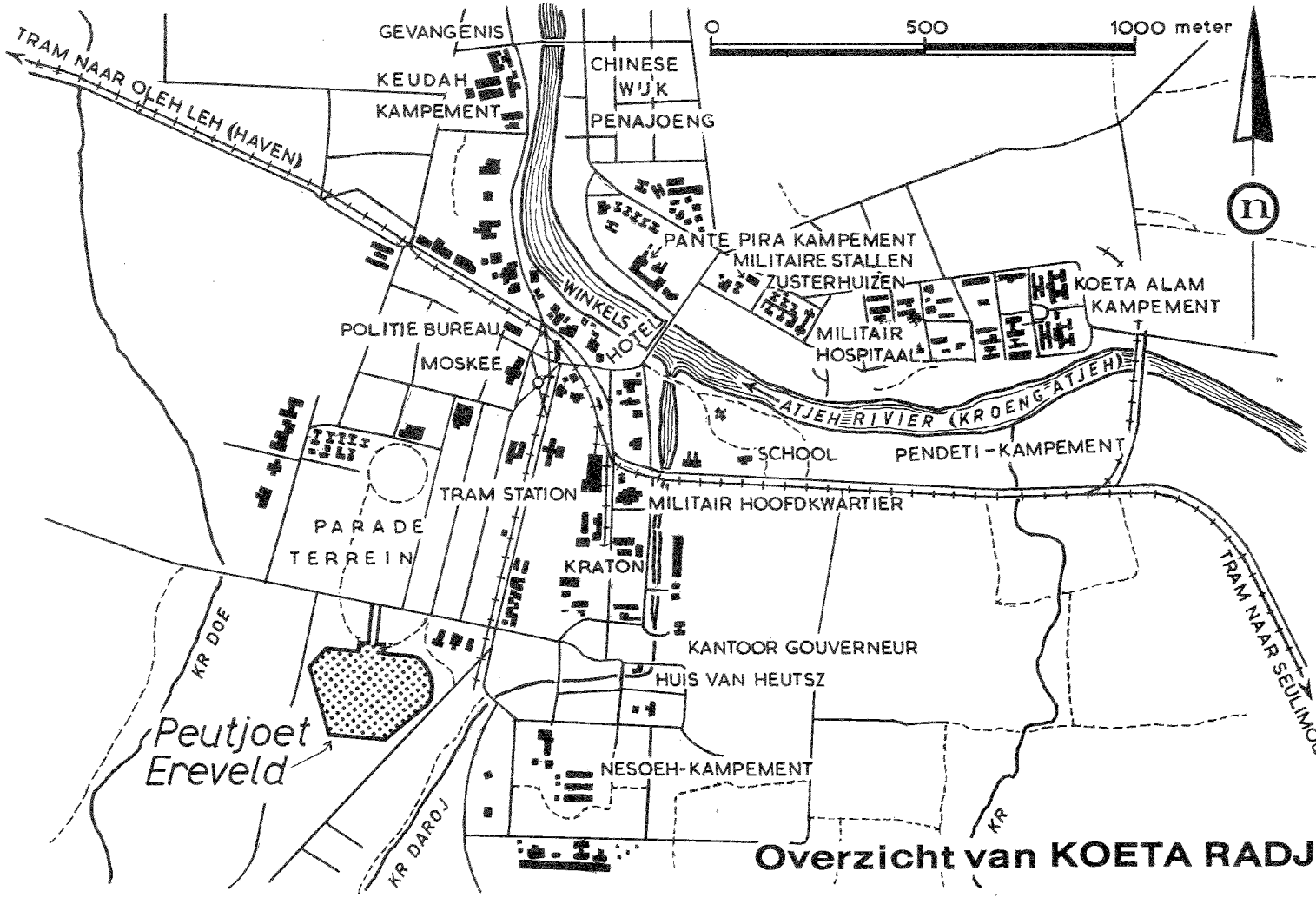
'Dr Lebbe vond het beter dat ik naar het hospitaal te Koeta Radja zou gaan; ik vond het beroerd; mijn hoofdpijn was verdwenen en ik dacht met een paar dagen weer in orde te zijn. Hij schudde zijn hoofd en zo werd ik aan boord gebracht. Op zee knapte ik al dadelijk op. Had belangstelling voor Sabang, welke haven wij aandeden.'

Donck zal wel per gouvernements-stomer of met een passerende K.P.M.boot of marine schip zijn vervoerd; hij noemt geen namen. Trouwens zijn dagboek is in deze periode erg fragmentarisch. Van 25 mei tot 22 juni 1901 heeft hij volgens ons maar weinig op papier gezet: logisch! Pas na vier weken ging het pas normaal verder in het dagboek. Over de tussenliggende dagen kwamen pas - na afloop - enkele algemene notities. Donck voer over zee op 1 en 2 juni: de boot ging via het eilandje geheel noord van de noordpunt van Sumatra, Poeloe Weh met de fraaie natuurlijke haven van Sabang, welke binnenkort zó belangrijk zou worden dat voortaan slechts deze haven zou worden aangedaan op de routes van en naar Nederland en niet meer die van Padang op Sumatra's westkust.

Terloop moet nog even worden vermeld dat Donck's *'barang'* (bagage) te Padang Tidji was achtergebleven: dit zou later nog het nodige geharrewar veroorzaken. Maar op zondag 2 juni 1901 kwam de boot dan bij Koeta Radja aan op de rede van Oleh-Leue: *'In de middag kwam de boot te Oleh-Leue aan. De trein vol gewonden en zieken bracht ons in het hospitaal, waar een perron is, zodat het uitladen zeer gemakkelijk gaat. Ik werd naar mijn kamer gebracht want de koorts was weer teruggekeerd.'*

Wij konden in het dagboek nog vinden dat op 5 juni een collega een briefkaart schreef naar de verloofde van de zieke, ver weg in Holland; Donck was daar niet toe in staat en pas de 10e was het iets minder slecht met hem gesteld, want hij noteerde: *'. . Lig nog steeds te bed, maar kon zèlf een briefkaartje schrijven. Het enige voedsel dat ik neem is melk.'* Maar op de 15e kwamen in de middag de koortsaanvallen steeds weer

terug; er ging nog een briefkaart weg: de 19e ging het beter.
Koeta Radja had dus een groot militair hospitaal - ongeveer even groot als die van Batavia en Tjimahi op het eiland Java - een hospitaal *'der 1e klasse'*. Er werkten niet minder dan 15 officieren arts waaronder specialisten (chirurgen), verder 90 à 100 europese onderofficieren en overige militairen en 75 à 100 van inheemse landaard, allen van de militair geneeskundige dienst. Daarnaast nog ca 25 civiele verplegers/sters en dan ongeveer 50 dwangarbeiders voor het verrichten van corveediensten van velerlei aard.[2]
Die treinreis van de haven naar de vijf kilometer landinwaarts gelegen hoofdstad Koeta Radja ging over het tracé van de reeds eerder besproken Atjeh-tram, onze *'strategische lijn'* in dit militair zo belangrijke land. Toen Donck in november van het jaar tevoren voor het eerst in Oleh-Leue debarkeerde nam hij een huurrijtuigje met paard voor een rit van drie kwartier langs de weg. Nu werd het de gewondentrein, want van de buitenposten aan de kust werden gewonden en zieken overzee geëvacueerd en daarna - om het schokken met de primitieve ambulancevoertuigen te voorkomen - geriefelijk met een trein.
Over duidelijke statistieken uit deze jaren beschikken wij niet. Met enige moeite konden wij vinden[3] dat in het jaar 1901 zeker 60 onzer militairen waren gesneuveld of aan door de vijand bekomen verwondingen waren overleden en voorts werden 330 man gevond. Het aantal zieken konden wij niet destilleren; wel was het zo dat het getal van door ziekte overleden militairen en de in de hospitalen opgenomen zieken zeer hoog lag. In het jaar waar wij nu over schrijven kwam voor de troepenmacht in Atjeh van 7.200 man vanuit Java een aanvoer van ruim 3.200 man voor *'aanvulling van verliezen door evacuatie en overplaatsingen.'*[4] Helaas wordt in deze bron niet nader aangeduid hoe groot in dit jaar het getal van de medische evacuatie was.
Wel waren de dramatische jaren voorbij van de cholera epidemieën en vooral van de beriberi, een fatale avitaminose onder meer als gevolg van het eten van witte rijst, ontdaan van het vitaminerijke *'zilvervlies'* en dat in combinatie met te weinig of geen groenten en andere vitaminerijke levensmiddelen. Vooral door deze calamiteiten waren in de aanvang van ons militaire optreden in Atjeh ontstellend veel slachtoffers onder de militairen te betreuren geweest; de sterfte in 1875, 1876, 1877 en 1878 was respectievelijk 25,2 (!) - 15,6 - 10 en 7,4 procent geweest . . .[5] Getallen die tot nadenken stemmen.
Maar ook nog vrij kort voor de komst van Donck was het percentage van de om medische redenen geëvacueerde militairen in Atjeh nog hoog omdat pas in 1896 afdoende maatregelen konden worden genomen om de tot die tijd geheimzinnige beriberi te voorkomen.
Het aantal aldus weggevoerde zieke militairen was in 1895 250 per maand en in het laatst van 1896 liefst 850 per maand en dat op een troepensterkte van 6.300 resp. 8.600 man.[6]
Donck werd dus op een - voor die tijd - werkelijk moderne wijze per ziekentrein tot in het hospitaal bij de Panta-Pira wijk gereden. In bijgaand schetsje van Koeta Radja zien wij nog een stukje van die aftakking van de tramlijn over de Atjeh Rivier naar het hospitaal. En wij duidden reeds eerder aan dat die zelfde tramweg ook een zijtak naar het zuiden had; maar dit stukje veel gebruikte baan ging naar de erebegraafplaats Peutjoet..
Bijna werd Donck ook geëvacueerd; hij noteert voor de 19e juni:
'Voor het eerst vrij van koorts: rookte een klein sigaartje. De geneeskundige dienst wilde mij naar de Padangse Bovenlanden evacueren; ik gevoelde daar echter weinig voor. Als ik hersteld ben moet ik echter twee maanden bij het 2e Garnizoens-Bataljon te Koeta Radja blijven. Op die voorwaarde behoef ik niet naar de Padangse Bovenlanden.'
Donck was dus nèt niet uit Atjeh weggestuurd; want ook nog in zijn tijd werden zieken vanuit Atjeh over zee vervoerd langs de westkust van Sumatra naar Padang (over een afstand van bijna 1.000 kilometer) en van daar naar het hoger gelegen Fort de Kock en omliggende bergplaatsjes. In Atjeh was men al lang wat afgestompt geraakt over de aanblik van deze deerniswekkende taferelen, maar de bekende nederlandse schrijver Justus van Maurik, die omtrent de eeuwwisseling op doorreis in Padang verbleef, hoort als hij aan de kade staat bij de Atjeh-boot iemand zeggen: *'. . . Arme donders, wie weet hòe ze terugkomen. Een kogel in je bast is niemendal . . . maar berri-berri, dat is de duivel, vat je? En daar kreperen nog de meesten aan . . .'*[7]

Overzicht van KOETA RADJA

Pastoor Henricus Christianus Verbraak, geboren 1835 te Rotterdam, overleden 1918 te Magelang (Midden Java). Van deze door een ieder zo gewaardeerde Nederlander staat tot op de huidige dag nog een standbeeld te Bandung op West-Java. Dit is in het onafhankelijke Indonesië wèl een uitzondering. (Foto Sectie Militaire Geschiedenis van de Landmachtstaf).

En een in die tijd bekende geschiedschrijver over het KNIL, G.L.Kepper, schrijft wanneer zelfs de Gouverneur van Atjeh, kolonel H. Demmeni in de jaren 80 naar Pajakombo in de Padangse Bovenlanden is geëvacueerd met beri-beri (en ook aan deze ziekte bezwijkt): '. . . *De beri-beri namelijk woedde hevig in Atjeh, niet te verwonderen, waar afmatting en ontbering, ook malaria de gevreesde ziekte bevorderen, waaraan duizenden leden. Wel is het een gevreesde ziekte, welke de beenen doet opzwellen en benauwdheden, soms verlamming veroorzaakt, die den patiënt zeer verzwakken en veelal oorzaak zijn van een onverwachten dood. Ten allen tijde maakten ziekten meer slachtoffers dan de wapenen des vijands . . .*'[8]

De militaire artsen hadden gelukkig begrip getoond voor de vertogen van luitenant Donck; na circa zeven maanden dienst op Atjeh afgevoerd te worden, daar voelde hij niets voor; dáárvoor was hij niet vrijwillig naar Indië gekomen. Twee maanden dienst doen in het garnizoen na het ontslag uit het hospitaal, dat was tenminste een redelijk alternatief.

Dit vooruitzicht heeft hem zeker een moreel opkikkertje gegeven, want na 22 juni ging het wat minder slecht en begon hij het dagboek weer normaal bij te houden; wij ontdekten ook dat de zo precies bijgehouden nummering van de bladzijden danig in de war was geraakt:

'Ben sedert vier dagen vrij van koorts; loop alweer op de galerij; de eetlust keert terug. Zond mijn huisjongen eens naar Oleh Leue om mijn goed op te halen; was er nog niet. Ben ook weer begonnen met mijn dagboek aan te houden, waaraan ik vier weken niet heb kunnen werken. Vele officieren liggen hier op de afdeling. Een trouw bezoeker is ook pastoor Verbraak, een alleraardigste man.'

Aalmoezenier H.C.Verbraak, s.j., was op Atjeh een zeer geliefde figuur die reeds in 1878, kort na de 2e Atjeh-Expeditie in dit gewest onafgebroken werkzaam was en er in totaal 34 jaar zou blijven. Vooral de mens in hem werd gewaardeerd; zonder onderscheid des geloofs was hij een sterke stimulans voor het soms door de trieste omstandigheden wankele moreel onzer militairen. Een andere onmisbare geestelijke was de ambonnese soldaten-dominee I.Thenu, die van 1894 tot 1937 in Atjeh vooral het moreel van de inheemse soldaten hielp hoog houden.

Donck aan de beterende hand

In de laatste dagen van juni zette het herstel in; eerst wat lopen binnen het uitgestrekte hospitaal, later zelfs weer op straat daar buiten. Op deze dagen schrijft hij:

'Vanmorgen twintig minuten in de tuin gewandeld; was braaf vermoeid. Heb een fijn puntbaardje gefokt; als ik uit het hospitaal kom laat ik mij vereeuwigen met de baard.

Mocht vandaag buiten het hospitaal wandelen van vijf tot half zes 's avonds. Met een van de collega's prettig gekuierd. Voortaan mag ik dat dan 's morgens van half zeven tot half acht en dan 's avonds. Leuk om de drukte in de plaats te zien. Ontmoette ook een inlands fuselier die ik op Pangkal Pinang heb gekend. Hij wandelde met zijn vrouw. Op 10 pas afstand hield hij halt en salueerde als bewijs dat hij mij - trots de baard - herkende. Even een praatje gemaakt.'

De leuke ontmoeting op straat met een fuselier en diens echtgenote nog uit zijn tijd op het eiland Bangka was wel een belevenis; de groet op zoveel pas afstand, een onwezenlijk

iets als je dat 80 jaar later leest. Maar er was ook een minder prettige ervaring, namelijk met zijn persoonlijke bagage:

'Gisteren heb ik mijn huisjongen f 20 gegeven met de opdracht naar Padang Tidji of Sigli te reizen en daar mijn barang te halen. Hij kwam vanmiddag weer bij mij met de mededeling dat de prauw welke hem aan boord zou brengen was omgeslagen en het geld op de bodem van de zee lag. Ja, ja, dat zal wel. Morgen gaat een collega naar Padang Tidji en die heeft op zich genomen een onderzoek in te stellen. Wat zorgen je chefs toch goed voor je, als je niet bij machte bent zelf voor he barang te zorgen . . .

Later vernam ik dat men mijn barang van Padang Tidji verzonden had. Ook is gebleken dat mijn huisjongen mij heeft voorgelogen. (en twee dagen later) Mijn huisjongen heeft bekend gelogen te hebben. Het geld had hij gebruikt; gaat dus de laan uit.'

Donck had zijn spullen hard nodig want hij moest over niet al te lange tijd weer lichte dienst gaan doen.

'De dokter zeide mij vanmorgen dat als ik mij sterk gevoelde, weer dienst te mogen doen, dan mocht ik volgende week wel losgelaten worden. Maar het heeft een haast; je moogt ook blijven. Nu, ik wil wel weer aan het werk, maar daar mijn goed er nog niet is, kan ik nog niet weg. Vernomen dat ik geplaatst ben bij de compagnie te Koeta Alam, dat is achter het Hospitaal. Het 2e Garnizoens Bataljon heeft zijn vier compagnieën liggen op: Koeta Alam, Penditi, Nesoeh en Pantai-Perak.

Koeta Alam ligt nog al ver van het Hotel Kugelman, waar ik zal gaan eten.

Jammer dat ik een groot huis krijg, met huurwaarde f 70,-. Aan een groot huis heb ik niets. Enfin, dan maar weer spoedig naar buiten.'

We weten het al: de militaire landswoningen werden per garnizoensorder aan de betrokken militair aangewezen en de man in kwestie moest er voor betalen, of hij dat nu prettig vond of niet. Meestal vonden gehuwden dat wel geslaagd want er waren zeker in de grote garnizoenen niet zoveel redelijke civiele woningen voor een betaalbare prijs te huur en . . de militaire huurprijs moest men na aanwijzing toch wel betalen ongeacht het feit of men nu werkelijk in het huis ging wonen of niet. Vrijgezellen hoopten maar op een klein huis, want hoe moesten ze een grote woning nu meubileren en verder inrichten?

En Donck zou niet alleen maar 'even' in het garnizoen blijven:

'De chef van het hospitaal deelde mij echter mede dat aan de Militaire Commandant bericht was gezonden, dat ik minstens drie maanden in de Kraton moest blijven. Van een collega die 'naar buiten' gaat heb ik voor f 35 zijn huisraad overgenomen.'

Met *'de Kraton'* bedoelde Donck (we herinneren ons dat wellicht nog) de stad Koeta Radja zelve. Op de schets zien we in het centrum, dicht bij de militaire staven en de ambtswoning van generaal Van Heutsz de naam Kraton nog staan, het vroegere verblijf van de sultans en een middelpunt van de gevechten van 1874 bij de 2e Atjeh-Expeditie.

Dienst doen betekende ook militaire kleding ter beschikking hebben. En omdat zijn bagage er nog steeds niet was, besloot Donck maar op een andere manier de knoop door te hakken:

'Ik word ongeduldig, nog steeds geen bericht van mijn barang. Mijn buurman, een marinedokter, vindt het fijn dat ik nog niet weg ben. Intussen heb ik een Atjeh-pak laten maken: f 25. Van een collega kan ik een sabel lenen, koop dan handschoenen, zodat ik dus voorlopig binnendienst kan doen. In de avond Padang Tidji opgebeld en daar hoorde ik dat mijn goed daar nog stond. Men wachtte op een verzoek van mij! Een raadsel. Maar het komt thans.'

Deze regels zo lezende zullen velen met ons de verzuchting slaken: er is in de militaire dienst in de loop der jaren niet veel veranderd . . . Een *'Atjeh-pak'* (men sprak ook over *'Atjeh-jas'*) was een vereenvoudigde uitvoering van de toen geldende dagelijkse tenue in het garnizoen. Het pak (feitelijk ging het alleen om de jas of het *'buis'*) had geen uitmonstering en er was maar één enkele rij knopen. Deze eigen Atjeh-uitvinding werd aldaar reeds gedragen vanaf circa 1880; het was geen officiële tenue, maar de geschetste transformatie was geschied met medeweten van de militaire autoriteiten, omdat de modeltenue te onpractisch was gebleken. De jas had een veel lagere kraag wat prettig zat en deze werd meest open gedragen. Bij binnendiensten hoorde daarbij een luchtige witte pantalon.

Donck patiënt af

Maandag 8 juni 1901 was een goeriedag. Hoewel nog geenszins geheel en al in orde mocht luitenant Donck het hospitaal verlaten. In die inrichtingen moet je nooit te lang blijven: . . . . en hospitaalkost is ook niet alles: *'Heb het hospitaal verlaten. Eindelijk weer vrij! Voor*

het eerst na zes weken lekker gerijsttafeld. 's Middags mijn huis een beetje ingericht en zo zit ik dan weer in een eigen home. (En de volgende dag) mijn opwachting gemaakt bij de bataljonscommandant, majoor Gallas. Deze benoemde mij al dadelijk tot brandspuitmeester. Drukke dienst zal ik voorlopig niet hebben. Ontbijten doe ik thuis; rijsttafelen en avondeten in het hotel.'

Ja, brandspuitmeester: een functie die normaal in een kampement vervuld moest worden en die Donck nu dus als *'kneusje'* toegewezen kreeg.

Aangezien in de garnizoenen zeker in die tijd nog geen sprake was van een aantal civiele gemeentelijke diensten, bestond er een militaire brandweer in ieder kazernement. Er werden ook geregeld oefeningen gehouden voor het blussen van branden, genaamd *'baris pompa'*.

Donck kon nu even op adem komen in zijn grote huis:

'Naast mij woont een getrouwde collega. Hij heeft een jonge orang-oetan, een ontzettend aardig beest. Wij hebben een vrij uitzicht, daar wij de uiterste bewoners zijn. Het is hier rustig wonen, alhoewel wij buiten het ijzeren hek wonen, dat de plaats omgeeft. Bij Pantai Perak staat 's avonds een wacht welke dan het hek opent en sluit.'

Ook hier nog dat zware ijzeren hek uit de onrustige dagen van het begin van de nederlandse militaire penetratie in Atjeh en uit de onrustige tijd van de reeds eerder genoemde geconcentreerde linie om Koeta Radja.

'Amice Koole van Palembang overgekomen en nu luitenant-adjudant bij het zelfde bataljon (Donck maakte in 1899 samen met hem de reis van Batavia naar Bangka) komt naast mij wonen; daar het bataljonsbureau ook in ons kampement zijn zetel heeft. De soos heeft een aardige leeszaal; daar zit ik veel als ik geen dienst heb. Ook is er een bibliotheek, waar ik wiskundeboeken heb gevonden; mag wel graag daarin werken.'

Het viel ons al eerder op dat Donck gaarne las. Later in Holland terug zijnde na zijn jaren lange verblijf in Indië zou hij verzuchten dat hij in die tijd zeer veel ervaring had opgedaan in het militaire maar dat hij geestelijk erg verarmd was teruggekomen.

Maar voorshands was hij ook nog op materiëel gebied verarmd, want op 15 juli 1901 vinden wij de volgende toestand omtrent de nog steeds zoek zijnde bagage:

'Toen de boot eergisteren nòg mijn barang niet had gebracht, zond ik mijn jongen naar Sigli. Deze kwam van Oleh Leue terug met de boodschap dat de boot Sigli niet zou aandoen . . Ik heb nu de heer Kühr te Sigli opgebeld (Kühr de ex-officier nu van de bevoorrading), die mij beloofde een onderzoek in te stellen. Hoe is het toch mogelijk dat men te Padang Tidji daar geen aandacht aan schenkt.'

Noten

1 *'Organisatie en Indeling van de Land- en Zeemacht in Nederlandsch Oost-Indië'*, C.J.Boon, KMA Breda 1908, blz. 68. Men treft hier een classificatie aan van de diverse militaire ziekeninrichtingen. De hospitalen waren verdeeld in zes klassen, de 1e klasse was het grootste hospitaal met de meeste voorzieningen. Er waren daar drie van: Batavia (Weltevreden), Tjimahi, beide op West-Java en, op Sumatra in Atjeh, het hospitaal te Koeta Radja. Na de hospitalen kwamen de *'ziekenzalen'*, alweer naar grootte verdeeld in vier klassen.
2 Indisch Militair Tijdschrift (IMT) 1903, blz. 372 e.v. en als noot 1 blz. 70.
3 *'Atjeh 1896'*, A.Kruisheer, Visser, Weltevreden, 1913, blz. 304.
4 als 3.
5 *'De Geneeskunde in Nederlandsch-Indië gedurende de negentiende eeuw'*, dr D.Schoute, 1934, Kolff, Batavia-C, blz. 356.
6 Als 3, blz. 30.
7 *'Indrukken van een totok'*, Justus van Maurik, van Hoeve, Amsterdam z.j., blz. 67.
8 *'Wapenfeiten van het Nederlandsch-Indische Leger'*, G.L. Knepper, M.M.Couvée, 's-Gravenhage, z.j., blz. 431.
9 als 8, blz. 409.
10 Als 5, blz. 356.

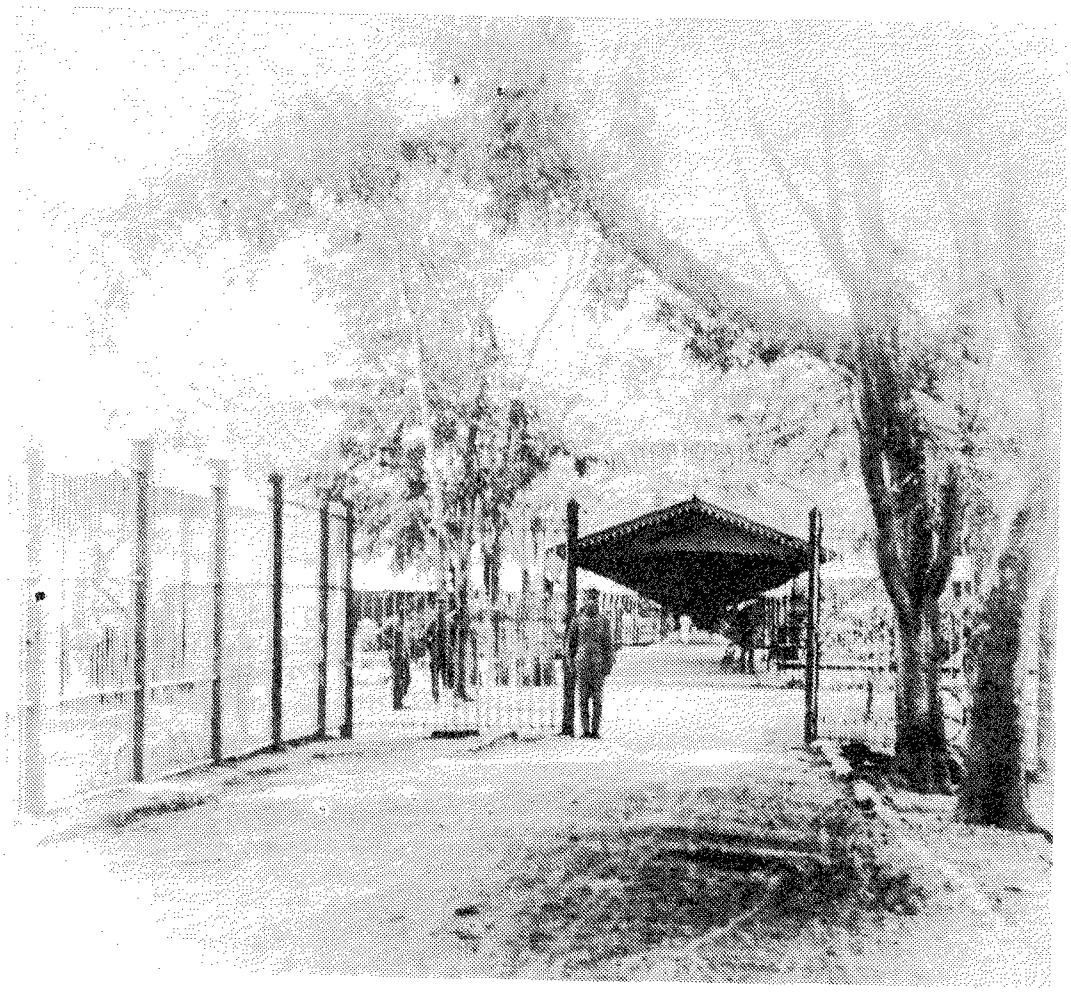
(wordt vervolgd)

★

CORRECTIES EN AANVULLINGEN

De belangrijkste correcties en aanvullingen op het derde lustrumnummer van *'Mars et Historia'* (15e jaargang nummer 5) treft u hierbij op een los vel aan, zodat u deze bij uw exemplaar van deze speciale uitgave kunt voegen.
In aflevering 4 van de vorige jaargang dienen de volgende correcties te worden aangebracht. In het onderschrift op pagina 76 dient het jaartal 1930 te worden vervangen door 1830, en op pagina 84 dient achter de naam van de auteur de rangsaanduiding *'luitenant-generaal b.d.'* te vervallen.

J.v.H.

Eén der ingangen van het militaire hospitaal te Koeta Radja. Donck kwam niet door deze poort binnen, maar reed per spoorwagon (trein-ambulance) liggend de tuin in. Men noemde dit ziekenhuis ook dat van Patai Perak of Pante Pira naar de buurt noord van de Atjeh rivier en het gelijknamige militaire kampement. In 1877 werd tot de bouw van dit hospitaal besloten; er waren toen bijna 2.000 zieken te verplegen[9]. Het zware ijzeren hek om het hospitaal stond er niet voor de fraaiheid, maar was bittere noodzaak om aanslagen van verbeten terroristen tegen te gaan. In 1878 wisten tien Atjehers door te breken; zij doodden - uitgerekend op de beri-beri afdeling - 10 man en verwondden er nog 46. Het omvangrijke hospitaal, later open en luchtig herbouwd, werd door wachten en posten bewaakt tegen aanvallen[10].
(Foto Sectie Militaire Geschiedenis van de Landmachtstaf).

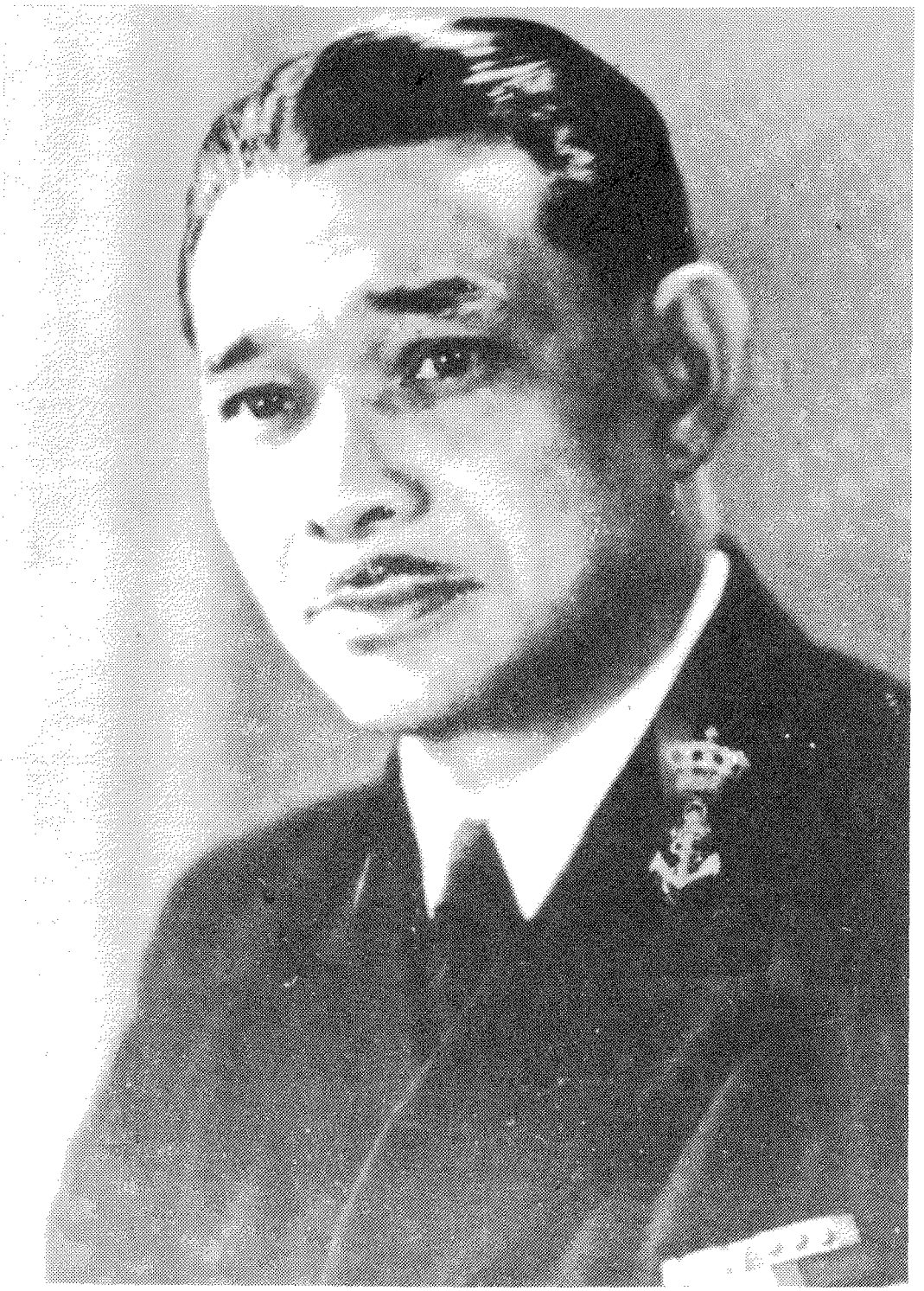
BOEKBESPREKING

'DE VERRE OORLOG, Lot en levensloop van krijgsgevangenen onder de Japanner', door Dr N.Beets. Uitgave: Boom-Meppel, Amsterdam, 476 blz. paperback, geïll. ISBN 90 6009 486 7, prijs *f* 56,60. In één jaar drie drukken.

Een knap en evenwichtig standaardwerk, een documentaire van uitstekend kaliber, een uiting die precies past in een grote leemte van onbekendheid en onbegrip: geschreven door de arts-psycholoog prof dr N.Beets, een nazaat van de auteur van de Camera Obscura. De schrijver weet waarover hij schrijft, want hij was in Nederlands-Indië voor, tijdens en na de 2e Wereldoorlog; hij is als dienstplichtig arts (officier van gezondheid) opgeroepen geweest bij het KNIL en is van 1942 tot 1945 in Japanse krijgsgevangenschap geweest in diverse landen in Zuid-Oost Azië. Hij schrijft zowel deskundig als uiterst menselijk.
De subtitel *'Lot en levensloop van krijgsgevangenen onder de Japanner'* (in hoofdzaak verhaalt hij over de Nederlanders onder hen) duidt de wijdheid van deze werkelijk briljante schepping nog niet eens voldoende aan: natuurlijk staat er veel in over de krijgsgevangene: de Nederlandse militair die na de catastrofe van begin 1942 bij de val van Nederlands-Indië in handen viel van het Japanse militaire schrikbewind; meer dan 21% van de gevangen Nederlandse militairen van het KNIL kwam om door ontbering, ellende en executies. Niet alleen krijgen wij een indruk van deze periode (de gemeenschap der gevangenen, het steeds maar verder voeren van hen, gezondheid, ziekte en dood, werk en spel, fysiek en moreel geweld, lotgenoten en de Japanse oorlogsmisdaden), maar ook van de zwakheid van onze door bezuinigingen geteisterde krijgsmacht, de oorlog zelve met daarvoor de mobilisatie enz. Dit totaal beslaat maar ca 150 pagina's, één derde van het oeuvre: Deel Twee.
In Deel Een vindt men de beschrijving van de situatie in ons voormalige overzeese rijksdeel met als hoofdonderwerp: en wie was nu die krijgsgevangene uit Indië? Welke plaats hadden zij in de samenleving van toen? De maatschappij *'van daar'* ontrolt zich voor ons in ook weer ongeveer 150 bladzijden: de pluriforme Indische maatschappij tot 1942, met als hoofdrolspelers de circa een kwart miljoen landgenoten die daar leefden en werkten. Een goedgetroffen analyse die bovendien nog erg interessant is en ons spelenderwijs erg veel laat leren: want wat weer nu de doorsnee Nederlander die daar nooit geweest is van deze zaken. Vroeger al nauwelijks iets: nu nagenoeg niets meer. Enkelen denken nog in de geest van: inlanders commanderen, snel rijk worden met zo weinig mogelijk arbeid en dan gauw terug naar Nederland... In dit deel vooral de treffende schets van de leefwijze van de Nederlanders in de tropen, het sociale beeld van deze groep, hun eigenschappen en gedragingen: allemaal erg realistisch en fascinerend.
En dan Deel Drie: die Nederlandse krijgsgevangenen uit de Pacific ná de oorlog en na de bevrijding die helemaal geen bevrijding werd maar de aanvang van een revolutie en een nieuwe oorlog met alle verschrikkingen; aan het eind daarvan de bange vraag: blijven of vertrekken? En dan de exodus van de wederom beproefden en berooiden naar het in vele opzichten zo kille moederland. Overal ook wordt de Indische Nederlander erg objectief ten tonele gehaald met zijn eigen problematiek: ook deze gecompliceerde en vaak gevoelige materie wordt ons uitnemend en welwillend uit de doeken gedaan. En tenslotte de assimilatie op haast geruisloze wijze van de ex-krijgsgevangenen in het naoorlogse Nederland: ook in 150 pagina's vervat.
Het knappe is, dat de auteur voor een ieder erg helder, aannemelijk en begrijpelijk vertelt: nergens maakt hij zich schuldig aan smartlapperij en ook nergens slaat hij die wat neerbuigend wetenschappelijke toon aan die op den duur zo kan irriteren; geen *'moeilijke woorden'* en geen droge opsommingen: ja, men merkt haast niet dat het werk de verwoording is geworden van een uiterst wetenschappelijk verantwoord studierapport van een onderwerp dat veel te lang onbeschreven is gebleven. Zoals zoveel zaken uit deze tijd. Waarom toch?
Het belangrijkste effect van Beets' boek is eigenlijk niet alleen dat de identiteit van de Nederlandse ex-krijgsgevangene bij de Japanners nu is vastgesteld (en dat deze mannen er zich in herkennen dus), maar dat de doorsnee Nederlander eindelijk eens in de totaliteit kennis kan nemen van wat zich voor, tijdens en na de Pacific oorlog heeft afgespeeld bij 1/4 miljoen landgenoten in de Oost.
Tenminste, àls die doorsnee Nederlander dat werkelijk wil weten. Want de laatste in de rij van dreunen die de ex-gevangenen uit Azië nog moesten incasseren, toen ze uitgeput en berooid waren uitgeweken naar het moederland, was dat zij tot hun verbijstering moesten bemerken dat bijna niemand zich echt interesseerde voor hun geleden verdriet of dat men in dat land - nog zo geheel vervuld van eigen oorlogservaringen - meest schouderophalend voorbijging aan wat die andere Nederlander had meegemaakt. Nou ja, zoiets als zaterdagmiddag voetbal...
Een belangwekkend boek voor onze leden *'ter beoefening van de militaire historie'*; **over Nederlandse militairen door een Nederlands militair. Men MOET het gelezen hebben!**

C.A.Heshusius.

BLAUWE BARETTEN TUSSEN TWEE VUREN IN LIBANON. Samenstelling: drs Piet Kamphuis, Bop van Opzeeland en Almar Tjepkema. Uitgave: Impuls boek, Amsterdam.

Kltz. C.L.J.F.Douw van der Krap, RMWO 4e kl. Geboren 1911.

Het is nu alweer bijna drie jaar geleden dat het 44 Pantserinfanteriebataljon (VN) naar Libanon ging en het te bewaken gebied van de Franse troepen overnam. Sinds die tijd vormt voor vele Nederlandse gezinnen deze naam geen vaag begrip meer, maar een realiteit. In zekere zin is Libanon een buurland geworden. Het thuisfront, de familieleden zijn belangstellend naar het wel en wee van hun broer of zoon. In een inleidend woordt zegt de chef van de Landmachtstaf, luitenant-generaal J.G.Roos: *'Daarnaast biedt het de achterban een sympathiek beeld van de wijze waarop onze militairen in Libanon hun taak vervullen.'* Maar niet alleen voor die achterban is dit boek geschreven. Ook voor degene die in het bataljon diende is dit boek een leuk bezit. Een lijst van namen van hen die bij *'Dutchbatt.'* dienden of dit nog doen vergroot de waarde van het boek. De vele uitstekende foto's zowel in kleur als zwart-wit geven een goed beeld van het wel en wee van de Nederlandse militairen in Libanon en van de periode die aan hun uitzending vooraf gaat. Een chronologie geeft aan hoe explosief de omstandigheden in het door *'Dutchbatt.'* beheerste gebied zijn. Wellicht draagt dit boek ertoe bij dat ons leger weer wat positieve publiciteit krijgt. Al met al is het een leuk boek, reden om de samenstellers daarmee geluk te wensen. Dat er veel herdrukken mogen volgen.

E.W.van Popta.

Charles L.J.F. Douw van der Krap: CONTRA DE SWASTIKA. Bussum/Antwerpen 1981.

Dit reeds lang aangekondigde en kort geleden verschenen boek beschrijft de strijd van een onverzettelijk Nederlands marineofficier in bezet Europa in de jaren 1940-1945. De plaatsen waar zijn belevenissen plaatsvonden zijn: Rotterdam, Juliusburg, Colditz, Warschau, Arnhem en Londen. Zijn boek is ontstaan naar aanleiding van de Engelse TV-serie *'Colditz'*, een programma over een kamp waar hij als krijgsgevangene terechtgekomen was, omdat hij had geweigerd de loyaliteitsverklaring van de Duitsers te tekenen.
Als hij met zijn vrouw Lenie en de kinderen uit Nederlands-Indië met het motorschip Dempo in 1939 te Rotterdam aankomt, neemt hij zich voor zijn verlof goed te besteden. Daarvan komt niets terecht: kort vóór zijn aankomst was de mobilisatie afgekondigd. In plaats van verlof wordt Douw van der Krap commandant van de kanonneerboot Hr Ms Balder, gebouwd in 1878 voor de verdediging van onze riviermondingen. Vanaf dat moment begint zijn werkelijke verhaal. Opmerkelijk is zijn relaas over matroos Kniepa, die we verderop in het boek nog eens tegenkomen. De lezer moet dat verhaal maar lezen en er zijn eigen conclusie uit trekken. Enkele weken voor het uitbreken van de oorlogsdagen gaat het schip bij de scheepswerf en machinefabriek Boele te Bolnes in groot onderhoud. Commandant en bemanning krijgen een walplaatsing bij het Marinedepot te Rotterdam. Zij zouden hun schip niet meer terugzien; tijdens de oorlogsdagen lag het nog op de werf, waardoor het niet aan de strijd kon deelnemen, achteraf gezien gelukkig, want wanneer een zo verouderd schip zou hebben gevochten op de Nieuwe Maas of waar dan ook, was de kans dat het succesvol uit de strijd tevoorschijn zou zijn gekomen, gering geweest.
Als ons land op 10 mei 1940 bij de oorlog betrokken raakt, is Douw van der Krap nog in Rotterdam geplaatst. Wat velen nooit hadden vermoed, gebeurde: Rotterdam kwam in de frontlijn te liggen. Tijdens de vijf oorlogsdagen voert de schrijver het bevel over de 3e Compagnie Marinetroepen. Op de ochtend van de eerste oorlogsdag krijg hij bevel met zijn eenheid het Beursstation te bezetten ter versterking van de daar aanwezige genietroepen. Strategisch gezien nam dit in het Maasfront een belangrijke plaats in. Wanneer de Duitsers via dit punt naar Den Haag wilden oprukken, moest dat tot elke prijs worden behouden. Het worden dagen van grote spanning. In hoofdstuk 5: *'Twee dapperen'*, vertelt de schrijver het dramatische verhaal van een gewonde Duitser, die op het spoorwegviaduct ligt te kermen. Dat dit gekerm een demoraliserende invloed heeft, laat zich verstaan. In de vroege morgen klimmen drie rodekruissoldaten (?) het viaduct op naar de gewonde. Eén hunner sneuvelt tijdens het verrichten van zijn menslievende daad. Bij het lezen van dit hoofdstuk is de verontwaardiging daarover voelbaar. Zouden de mensen, die in dit hoofdstuk worden vermeld, nog in leven zijn? Het zijn adjudant Den Exter en de soldaten Van Groen en Salari. Nadat de compagnie is afgelost, wordt deze ingezet bij de Oude Plantage. Er waren berichten gekomen over een op handen zijnde Duitse landing over de Nieuwe Maas. Een relaas van order en tegenorder doet zich aan de lezer voor. Men krijgt het bekende beeld, dat in iedere beschrijving over de meidagen opdoemt.
In hoofdstuk 7: *'Het einde van de strijd'*, vertelt de schrijver over de teleurstellende berichten aan het Maasfront bij een poging de bruggen te heroveren: *'Het 4e bataljon 10 R.I., onder bevel van majoor Arents, had als eerste de aanval op de bruggen geopend, maar kon helaas geen vordering maken.'* Volgens het stafwerk: *'De strijd om Rotterdam, mei 1940'* is dat onjuist. Luitenant-kolonel der Mariniers Lugt gaf aan kapitein der Mariniers Schuiling opdracht met drie secties op te rukken tegen de oostzijde van het bruggenhoofd. Een vierde sectie moest worden ingezet tegen de westzijde van de bruggen. Later, wanneer kapitein der Mariniers Keuchenius aankomt, krijgt ook hij opdracht met zijn compagnie de westzijde van het bruggenhoofd aan te vallen. Een sectie van kapitein Schuiling rukt op over de Geldersekade en Bolwerk naar de Maasbruggen. Bij de Jan Kuitenbrug krijgt zij vijandelijk vuur, waarbij de commandant gewond raakt. Er wordt een tweede sectie ingezet. Zij bereikt het Witte Huis. Vanuit het gebouw van de Nationale Verzekeringsbank wordt vijandelijk vuur ontvangen; verder oprukken is onmogelijk. Bij deze actie ontvangen de mariniers vuursteun van het 2e Eskadron Pantserwagens. Door een vijandelijk antitankkanon wordt een pantserwagen getroffen,

waardoor chauffeur en schutter gewond raken en terugtrekken. Luitenant-kolonel Lugt wilde met sten van 11 C.Mr. het gebouw van de Nationale Levensverzekeringsbank heroveren. Op advies van de commandant gaat dat niet door, daar dit volgens hem geen succes zou hebben. Onder bevel van sergeant marns. Zimmermann rukt via de Scheepmakershaven een sectie op. Zij ziet kans de oprit van de Maasbruggen te bereiken. Vanaf het Noordereiland en het gebouw van de Nationale Levensverzekeringsbank wordt vijandelijk mitrailleurvuur ontvangen. Hierbij sneuvelt marinier I.Meulmeester en vallen verscheidene gewonden. Onder de tunnel van het noordelijk bruggenhoofd ontwikkelen zich gevechten met Duitsers. Door een overmacht aan Duits vuur is de sectie genoodzaakt zich terug te trekken via de puinhopen van de huizen aan de Boompjes naar de Scheepmakershaven. De compagnie van kapitein Keuchenius rukt op via de Rederijstraat naar de Boompjes; een mitrailleurpost van II-32 R.I. geeft vuursteun. Groepsgewijs bereikt de compagnie de Boompjes, waar vijandelijk mitrailleurvuur wordt ontvangen. Hierdoor moet de compagnie terugtrekken. Volgens genoemd stafwerk werd 2-IV-10 R.I. aangewezen de marinetroepen bij de Maasbruggen af te lossen. Zij hebben de aanval niet geopend.
Voorts vermeldt de schrijver: *'Ook het Regiment Jagers uit Limburg had een zelfde opdracht gekregen, maar de troep bleek uitgeput te zijn door de geforceerde mars uit het zuiden.'* Dit is niet het Regiment Jagers, maar het tweede bataljon van het Regiment Jagers. Dit kwam niet uit Limburg, maar uit Hoek van Holland.
Het is interessant de mening van de schrijver te lezen over zijn plan voor een eventuele herovering van het Noordereiland en het vliegveld Waalhaven. Zoals bekend, is hiertoe op 10 mei een poging ondernomen door de torpedobootjager Hr Ms Van Galen. In beginsel was dat juist. Waalhaven was in Duitse handen, het was zaak de vijand daar zo veel mogelijk afbreuk te doen. De actie vond plaats in de morgen op klaarlichte dag in een naar verhouding smal vaarwater, waardoor manoeuvreren met hoge vaart onmogelijk was. De Luftwaffe had in feite vrij spel voor het uitvoeren van bomaanvallen. Dit betekende de ondergang van dit mooie schip. Indirecte bomtreffers bezegelden het lot van de *'Sitting Duck'*. In zinkende toestand werd aan de Merwehaven gemeerd. Wanneer in de nachtelijke uren een dergelijke actie was uitgevoerd, was de kans op succes wellicht groter geweest.
Na de meidage stond het voor de schrijver vast dat hij moest zien in Engeland te komen. In feite was voor hem de oorlog nu pas begonnen. De Nederlandse oorlogsvloot was toen voor een groot deel nog intact.
Daar kwam bij dat het bombardement van Rotterdam een voor Douw van der Krap onvergeeflijke daad was. Een erewoordverklaring was voor hem taboe. Niet iedereen in zijn kring deelde die mening. Men beschouwde hem als een soort Don Quichotte, een geëmotioneerde doordrammer, die niet wilde aanvaarden dat Nederland militair totaal verslagen was. Als gevolg daarvan kreeg hij grote meningsverschillen met zijn verschillende chefs. Op indringende wijze zonder enig overdreven vlagvertoon vertelt de schrijver over de diverse discussies welke hij kort na de oorlogsdagen moest voeren. Is dit mijns inziens niet een verhaal van een doordrammer maar eerder het relaas van een eerlijk mens, die het niet accepteerde dat zijn land, dat geen enkele agressieve bedoeling had, op een zo groffe wijze tot oorlogsgebied werd verklaard. Oorspronkelijk had de auteur dit boek niet willen schrijven. Terecht schrijft Z.K.H. prins Bernhard in zijn inleidend woord: *'Maar degenen die Douw van der Krap kennen, zullen niet verbaasd zijn dat hij pas na veel aandringen en lang aarzelen ook zijn ervaringen aan het papier heeft toevertrouwd en daar ben ik blij om.'* De beschrijving van de puinruimende mariniers in Rotterdam is naast alle ellende vermakelijk, een waarlijk kunststuk om het moreel op de been te houden.
Zondag 14 juli 1940 brak voor hem een nieuwe periode in zijn leven aan. *'... ergens in een kantoor aan de Kalvermarkt in Rotterdam, weigerde ik het officiële stuk te tekenen, waarop ik door de Duitsers onmiddellijk achter slot en grendel werd gezet. Mijn lange eenzame tocht naar Engeland was begonnen. Voor mij bleef de oorlogstoestand onverminderd bestaan en ik was vastbesloten de vijand zoveel als in mijn vermogen lag te weerstreven en afbreuk te doen.'*
In de volgende hoofdstukken vertelt kolonel Douw van der Krap op zeer indringende wijze over zijn ervaring in krijgsgevangenschap, de pogingen om te ontvluchten en het uiteindelijke succes. Ik kan maar één ding over zijn boek zeggen: Koop het, lees en herlees het. Hier is een man aan het woord, die schrijft over een fase van zijn leven, welke zich afspeelde onder zeer moeilijke omstandigheden.

E.W.van Popta.

DER KAMPF UM DIE FESTUNG HOLLAND, door Frans S.A.Beekman en Frans Kurowski. Verlag Mittler & Sohn, Herford, 1981.

De aanval op Nederland in mei 1940 en vooral de luchtlandingen binnen de Vesting Holland, hebben in de Duitse oorlogsliteratuur nimmer bijzondere aandacht gekregen. Toch vond juist in ons land de eerste grote luchtlandingsoperatie in de geschiedenis plaats; een operatie die overigens niet geheel volgens plan verliep en met name om Den Haag in een Duitse nederlaag eindigde. Merkwaardig is bovendien, dat de succesvolle luchtlandingsactie op het Belgische fort Eben Emael wèl in talrijke Duitse boeken en artikelen tot in details is beschreven, hoewel daar slechts een zeer gering deel van het luchtlandingspotentiëel werd ingezet. Het gros werd voor de aanval op Nederland gebruikt. Het belang van deze aanval kan evenmin de gebrekkige publiciteit verklaren. Generaal Wilhelm Speidel

noemde de operatie een integrerend deel van het totale plan in het westen, met een directe wisselwerking op het grote operationele doel: de doorbraak via de Ardennen naar Het Kanaal[1]. De Duitse kolonel van de Generale Staf H.Langmann schrijft dat de uitschakeling van de Vesting Holland zelfs van beslissende betekenis was voor het slagen van het offensief tegen Frankrijk[2]. Om al die redenen lijkt het dan ook toe te juichen, dat in Duitsland eindelijk een boek is verschenen dat de strijd in Nederland uitvoeriger wil beschrijven.
'Der Kampf um die Festung Holland' is geschreven door de Nederlander Beekman en de Duitser Kurowski. Laatstgenoemde is in Duitsland bekend als een zeer productief auteur van oorlogsboeken. De heer Beekman is een verzamelaar van oorlogsdocumentatie en heeft voorheen verscheidene boeken in het Nederlands vertaald en bewerkt.
Het voorwoord van het boek trekt al onmiddellijk de aandacht. Zo wordt o.m. opgemerkt, dat de gevechten in ons land *'in ihren Schwerpunkten'* zowel voor het Duitse leger als voor de parachutisten en luchtlandingstroepen, tot de zwaarste behoorden die zij hebben gevoerd. Deze voor de Nederlandse tegenstand wel zeer lovende uitspraak wordt niet verder toegelicht. Ten aanzien van het leger lijkt ze in elk geval aanvechtbaar; zeker als men aan later gevoerde gevechten denkt als die om Stalingrad, Berlijn, enz.
Voor de in de mei-oorlog van 1940 geïnteresseerde Nederlander zal het boek weinig nieuws brengen; voor het Duitse lezerspubliek is dat ongetwijfeld wel het geval. Het feitenrelaas is wat onoverzichtelijk gegroepeerd, maar in grote lijnen correct. In de details wemelt het helaas van fouten en onnauwkeurigheden, zoals: verkeerd benoemde onderdelen; onjuiste sterkte- en bewapeningsopgaven; het op verkeerde data plaatsen van bepaalde gebeurtenissen; het vertalen van *'pantserwagen'* in *'Panzer'* (tank); het vermelden van een luchtlanding nabij Leiden op 11 mei (rapport-citaat), hoewel die nimmer plaatsvond enz. Bij informatie bleek dat het manuscript binnen een zeer beperkte termijn gereed moest zijn, waardoor onvoldoende tijd overbleef voor een grondiger bronnenstudie en voor verificatie.
Interessant zijn de mededelingen over spionage van z.g. *'V-Männer'*. Zij verzamelden o.a. gegevens over de Nederlandse luchtstrijdkrachten en de olievoorraden te Pernis. Voorts zijn door hen verkregen bijzonderheden genoemd over de Nederlandse defensie ten noorden van de grote rivieren. Over het zuiden (Maaslinie, Peel-Raamstelling, Zuidfront Vesting Holland) - waar nota bene het zwaartepunt van de Duitse aanval lag - wordt niet gerept. Toch zijn ook van dit gebied belangwekkende rapporten beschikbaar.
Het overzicht van de Nederlandse verdedigingsmaatregelen is grotendeels overgenomen (en soms letterlijk vertaald) uit de in Nederland uitgegeven boeken *'Grebbelinie-1940'* en *'De slag om de Residentie-1940'*[3]. Dit zonder de gebruikelijke bronvermelding in de tekst. Ook elders in het werk komt zoiets enkele malen voor. Het conflict tussen de Nederlandse regering en het opperbevel in de winter van '40 en de reden waarom de Peel-Raamstelling niet hardnekkig kon worden verdedigd, worden helaas onvoldoende beredeneerd.
Meer aandacht is geschonken aan de door vermomde overvalploegen uitgevoerde acties tegen de bruggen in het oosten van het land. Daarbij zijn tevens de bruggen over het Julianakanaal betrokken, hoewel die niet van direct belang waren voor de aanval op de Vesting Holland. Sterkte en opdracht van de Nederlandse troepen in Zuid-Limburg worden aanvankelijk niet genoemd. Bij het relaas van de brugoverval bij Roosteren zijn die gegevens plotseling op een wat onlogische plaats in de tekst gevoegd. Een tweetal gevechtsacties van het overvalcommando voor de brug te Roermond zijn abusievelijk aan 2 verschillende Duitse ploegen toegeschreven.
De strijd binnen de Vesting Holland geeft een aantal feiten vrij duidelijk weer, doch is wat onsystematisch beschreven. Zo wordt b.v. een op 10 mei op Ockenburg uitgevoerde aanval van een bataljon Jagers behandeld, nadat de gevechten aldaar reeds veel eerder werden beschreven. Onbegrijpelijk is dat de overgangspogingen van de Lichte Divisie over de Noord, met als doel de herovering van het vliegveld Waalhaven, in het geheel niet worden genoemd. In het Nederlandse plan waren die van aanzienlijk groter belang dan de wèl behandelde kleinere actie van het 3e Grensbataljon over de Oude Maas. Voor de Duitsers beïnvloedde het front aan de Noord hun optreden in sterke mate. Waarschijnlijk is de genoemde omissie oorzaak, dat de later aan de Lichte Divisie gegeven opdracht, het Eiland van Dordrecht te zuiveren, niet of nauwelijks tot uitdrukking komt. Hierdoor ontbreekt weer een duidelijk inzicht in de Nederlandse voornemens op het Eiland en wordt het beeld van de gevechten verward. Verder laten de auteurs het eerste treffen tussen wielrijders van de Lichte Divisie en tanks van de 9e Pantserdivisie op 12 mei plaatsvinden. In werkelijkheid gebeurde dit in de morgen van de 4e oorlogsdag.
Een ware *'canard'* vormt de bewering dat generaal Graf von Sponeck wegens zijn deelname aan de aanslag op Hitler zou zijn terechtgesteld (blz. 143). De generaal was ter dood veroordeeld nadat hij - tegen Hitlers wens - op het schiereiland De Krim in Rusland een terugtocht had laten uitvoeren. Von Sponeck kreeg echter gratie. Hij werd opgesloten (*'Festunghaft'*), genoot vrij veel comfort en kreeg een goede behandeling. Na de aanslag op Hitler - waaraan hij part noch deel had - werd de generaal door de SS (waarschijnlijk uit wraakzucht) zonder vorm van proces geëxecuteerd.
De beschrijving van de gevechten buiten de Vesting Holland en in het bijzonder die om de Grebbelinie, is voor wat betreft het feitenrelaas over het algemeen van betere kwaliteit. Toch gelden ook hier - zij het in mindere mate - de eerder gemaakte opmerkingen omtrent details en systematiek.

Het boek bevat 8 situatieschetsen, waarvan er 5 zijn overgenomen uit Nederlandse stafwerken. Ze zijn zo slecht gereproduceerd, dat ze nauwelijks leesbaar zijn. Overigens worden 3 van deze kaarten ten onrechte *'Originalskizzen'* van de heer Beekman genoemd (blz. 4). Het drietal resterende schetsen is duidelijker, vermeldt echter een aantal verkeerd gespelde namen en is geografisch niet geheel correct. Alle kaarten hebben betrekking op de Vesting Holland. Voor de overige fronten ontbreken ze. Zeker voor de Duitse lezer moet dit een groot bezwaar zijn. Temeer omdat talrijke, in de tekst gebruikte geografische aanduidingen en -namen niet in een atlas, maar slechts op stafkaarten zijn terug te vinden. Ook de veelvuldig genoemde kazematnummers zeggen de lezer niets als de kaart ontbreekt waarop de betreffende bunkers zijn aangegeven.
De foto's in het boek (16 pagina's) zijn met zorg gekozen en van vrij goede kwaliteit. Enkele zijn niet eerder in Nederlandse werken afgedrukt.
Hoewel de Duitse lezer meer informatie over het Nederlandse strijdtoneel wordt gegeven dan ooit te voren, is 'Der Kampf um die Festung Holland' een teleurstellend boek geworden. Door een kennelijk te haastige en daardoor weinig diepgaande bronnenstudie, door slordigheden en onvoldoende verificatie, is de kans gemist een waardevol document aan het Duitse publiek te presenten.

E.H.Brongers.

1 *'Der Westfeldzug 1939/1949'*, Teil 3, Band 1: *'Die Luftlandeunternehmungen im Fall Gelb'*; Karlsruhe, 1958.
2 *'Die Luftlandung des verst. IR 16 südwestl.Rotterdam am 10.Mai 1940 und seine Kämpfe im Raum Rotterdam-Dordrecht bis zum 14.5.40'*; studie; Oldenburg, 1955.
3 Beide van E.H.Brongers, resp. 6e en 5e druk; Baarn, 1977.

BESTUURSMEDEDELINGEN

FILMDAG 'Mars et Historia', Legermuseum Leiden, 13 maart a.s.

Ook dit jaar, nu alweer voor de vijfde keer, zal er voor de leden van onze vereniging een filmdag gehouden worden, en wel op zaterdag 13 maart a.s. in de filmzaal van het Koninklijk Nederlands Leger- en Wapenmuseum *'Generaal Hoefer'* te Leiden. Het tijdstip van aanvang is 10.15 uur precies. Op het programma staan de volgende films:

1. De uitreiking van het vaandel aan het Regiment Wielrijders op 8 juni 1928;
2. Beelden van de plechtigheden rond het huwelijk van prinses Juliana en prins Bernhard op 7 januari 1937;
3. Brengers van Recht en Veiligheid, een film over het optreden van de Nederlandse troepen in Indonesië in de periode 1945-1950;
4. Het Wapen der Genie in Indonesië;
5. Een militair journaal uit 1949, met daarin onder andere beelden van het Verbindingsopleidingscentrum te Wezep en van een vierentwintiguurse oefenrit met jeeps;
6. De Jeep, een film over de vermaarde Willys-jeep;
7. Een militair journaal uit 1962, met onder andere als onderwerpen: de demonstratie van AMX-voertuigen, de opleiding van parachutisten en de bouw van een baileybrug in Enschede.

Hen die deze filmvertoning wensen bij te wonen, wordt verzocht om **uiterlijk 10.15 uur** aanwezig te zijn bij de ingang van het museum. Het Legermuseum, dat gelegen is aan de Pesthuislaan, bevindt zich achter het Centraal Station (uitgang centrum, rechtsaf onder het viaduct door, eerst weg rechts.

J.v.H.

THEMADAG 'Afsluitdijk', zaterdag 1 mei 1982

Deze dag is speciaal gewijd aan de gevechten rondom de Afsluitdijk/Wonsstelling tijdens de Meidagen van 1940. Totaal kosten voor deze dag *f* 30,-. Gaarne overmaken op girorekening 60.70.00 t.n.v. Penningmeester Documentatiegroep '40-'45 te Den Haag met vermelding: 'Afsluitdijk'. Het maximum aantal deelnemers aan deze dag is 50.

Programma:

0.9.30-10.00 uur	aankomst deelnemers in café restaurant 'DE LUIFEL' gelegen tegenover station Leeuwarden. Bij aankomst krijgt u een kop koffie aangeboden.
10.00-10.05 uur	welkomstwoord voorzitter
10.05-11.30 uur	lezing m.b.t. gevechten Meidagen 1940 Afsluitdijk/Wonsstelling door Lt.Kol. E.H.Brongers.
11.35 uur	vertrek per touringcar naar Zürich, via het vliegveld Leeuwarden.
13.00 uur	aankomst Zürich, restaurant 'De Stenen Man', alwaar de lunch gebruikt zal worden.
14.00 uur	vertrek naar Kornwerderzand, alwaar na aankomst bezichtiging van de daar nog aanwezige stellingen.
15.15 uur	vertrek naar Leeuwarden, via Harlingen en Franeker.
16.00 uur	aankomst Leeuwarden en bezoek aan het verzetsmuseum Friesland.

Eventuele wijzigingen voorbehouden. Wij hopen zoals andere keren met een volle bus te kunnen rijden en u t.z.t. te kunnen begroeten.

Symposium

DE VAL VAN NEDERLANDS INDIË
24 en 25 juni 1982

In maart 1982 is het 40 jaar geleden dat het Nederlands gezag in Oost-Indië zich, na een korte strijd tegen Japan, gedwongen zag te capituleren. Het Koninklijk instituur voor de Marine organiseert naar aanleiding hiervan een symposium op donderdag 24 en vrijdag 25 juni 1982. Het symposium zal worden geleid door Prof.Dr J.van Baal, oud-Gouverneur van Nederlands Nieuw-Guinea, en Dr L.G.M.Jaquet, oud-Directeur van het Genootschap voor Internationale Zaken.

Sprekers:

Dr P.J.Drooglever - *De Indische Politieke Partijen en de Defensie.*
Majoor Drs H.Zwitser - *Verwikkelingen rond de Capitulatie.*
Drs G.C.Zijlmans - *Het Binnenlands Bestuur en de Defensie.*
Kapitein ter Zee b.d. Mr G.Jungslager - *Het Beleid ten aanzien van de Maritieme Defensie van Nederlands-Indië in het Interbellum.*
Prof. Dr G.Teitler - *Het K.N.I.L. en de Indische Defensie.*
Dr A.E.Kersten - *London, Washington, Batavia.*
Luitenant ter Zee van Speciale Diensten der 1e klasse Drs Ph.M.Bosscher - *'The conduct of the Dutch'. Nederland als bondgenoot in de eerste fase van de strijd tegen Japan.*

Op de avond van de eerste symposiumdag zullen films en documentaires worden vertoond uit de collecties van de Sectie Militaire Geschiedenis van de Luchtmachtstaf en de Afdeling Maritieme Historie van de Marinestaf.
De voordrachten zullen worden gehouden in het Koninklijk instituut voor de marine te Den Helder.
De kosten van deelname bedragen *f* 60,- (inclusief lunch en diner op 24 juni en lunch op 25 juni).
Inschrijvingsformulieren kunnen worden aangevraagd bij het organiserend comité, p/a Koninklijk instituut voor de marine, Het Nieuwe Diep 8, 1781 AC Den Helder, tel. 02230-11234 - 3015, 3128, 3149.

13e Opgave van wijzigingen op de ledenlijst van 1979

Nieuwe leden:

538 Mevrouw J.Grandia-Smits, Beukelsweg 15a, 3022 GB Rotterdam
algemeen
539 W.A.E.J.Lemstra, P.O.Box 2567, Dubai United Arab Emirates
3, 4, 8 (overzee), 20

1e Opgave van wijzigingen op de ledenlijst van 1981

Nieuwe leden:

Jhr J.L.den Beer Poortugael, Teylingerhorstlaan 18, 2244 EM Wassenaar
algemeen

R.Beetsma, Albert Cuypstraat 5, 8932 EC Leeuwarden
19 (spec.meidgn '40)
B.W.Hopperus Buma, Kappeyne van de Coppellolaan 29, 3818 KV Amersfoort
3, 7, 8, 10, 14, 22

Chr. Lammers, 'Huize Hofkes' Dorpsstraat 19, 3238 RA Zwartewaal (Gem.Brielle)
algemeen
A.Leeflang, Cantatestraat 20, 7323 KL Apeldoorn
algemeen
Mevr.M.Nijpels-van der Ze, Julius Röntgenstraat 19, 2551 KS 's-Gravenhage
algemeen (spec. 15, 18, 23)
P.J.P.L. Zalmé, Robertaland 22, 2591 HZ 's-Gravenhage
1, 20

Adreswijzigingen:

J.A.C.Bartels, Santhorstlaan 50, 2242 BH Wassenaar
J.G.M.Evers, Radioweg 6, 7346 AS Hoog Soeren
W.de Jong, Westeinde 79, 2211 XR Noordwijkerhout.

Opgezegd:

R.A.Blom, Zeemandreef 42, 3146 BT Maassluis
M.J.J.G.Chappin, Piazza de Gésu, Roma I 00186 Italië
Baron J.H.Mackay Ary Schefferstraat 29, 2597 VN 's-Gravenhage
Dr J.Ploeger, Crotsstraat 946, Rietfontein, Pretoria, Zuid-Afrika
Drs J.Polderman, Kaai 83, 4351 AC Veere
J.Schulman, Keizersgracht 448, 1016 GD Amsterdam
R.Venema, Thorbeckestraat 6, 3762 SN Soest
R.Vis, Rademark 26, 1355 LC Almere Haven

Erratum:

Bosveld, P.W. moet zijn: Bosveld F.W.

CONTRIBUTIE 1982

minimaal *f* 35,-

Ingevolge het besluit van de ledenvergadering van 5 september 1981 is de contributie met ingang van 1982 verhoogd tot minimaal *f* 35,-. De acceptgirokaart voor de contributie 1982 treft u ingesloten bij dit nummer aan.
Een aantal leden heeft de contributie reeds zelf overgemaakt, waarvoor de penningmeester hen bedankt. In enkele gevallen is hierbij echter geen rekening gehouden met de contributieverhoging. U wordt in dit geval beleefd verzocht het resterende bedrag over te maken.

Onze prijslijst van november is voor een groot deel gewijd aan draagtekens en penningen m.b.t. het Nederlandse Leger.

Toezending op aanvraag!

J.B. WESTERHOF
Hoogend 18
8601 AE SNEEK
Telefoon: 05150-17198
's maandags gesloten.

DE DONDERBUS

Inkoop Verkoop Ruil
Antieke wapens, Orden, Militaria, Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie Eerste en Tweede Wereldoorlog. Aankopen van gehele verzamelingen.

Adres: *Sophiakade 5b*
Rotterdam 3016
Geopend vrijdag 19-21 uur,
zaterdag 10-18 uur.
Telefoon: 010-522297
01862-2338

3274 ZJ Blaaksedijk - NL

Aanvullingen en errata lustrumnummer 'Mars et Historia'

Aan het artikel van F.W.van Steen, Kees de Bok (pag 65 e.v.) dient als bronvermelding te worden toegevoegd het artikel van L. Verhoeff over mascottes in Ons Leger (mei 1967, pag. 50). De auteur biedt de heer Verhoeff voor het niet vermelden van dit artikel in de bronnenopgave zijn verontschuldigingen aan.
Aan het eind van het artikel van de heer J.Bloemendaal, de C.M.P.-voertuigen van de Koninklijke Landmacht (pag. 73 e.v.) dient als bronvermelding te worden toegevoegd:
The Observer's Fighting Vehicles Directory W.W.II Bart.H.Vanderveen, Frederick Warne & Co.Ltd., London.
Military Transport of W.W.II. Chris Ellis en Denis Bishop, Brandford press, London.
Bellona Handboek no. 3.
M.D.Conniford, Bellona Puplicaties Brackneil, Berkshire.
Maintenance Manual Canadian Military Pattern Vehicles MB-C1. General Motors, Canada.
Maintenance Manual Canadian Military Pattern Vehicles MB-F1. Ford Motor Company, Canada.
Aan het eind van het artikel van de heer J.Albarda, De gevallenen van de Nederlandse Spoorwegen in de Tweede Wereldoorlog (pag. 95 e.v.) dienen de volgende aanvullingen te worden aangebracht:

Bladzijde 97 (aanvulling):
Het gedenkteken te Utrecht bevat thans alle namen. Deze zijn vermeld op bronzen platen, aangebracht aan de twee zijden, die tegenover het gebouw staan.
VOLHARDEN moet zijn VOLHARDDEN.
Bladzijde 101: *Haren zie Ohnen moet zijn Onnen.*
Bladzijde 102:
Kerkrade West: GULIKERS moet zijn GüLIKERS.

Kerkrade West: GULIKERS moet zijn GüLIKERS.
Leeuwarden: Bij het gedenkteken zijn de onderstaande namen en data weggevallen:
* 5 juli 1900 P.Wiersma + 15 oct. 1942
* 25 febr. 1920 E.Huttinga + 7 maart 1943
* 2 dec. 1898 A.R.Koopmans + 24 mei 1944
* 23 mei 1914 S.Oppenhuizen + 27 mei 1944
* 16 juni 1917 R.Miedema +5 sept. 1944
* 27 april 1895 R.v.Meekeren + 18 nov. 1944
* 6 febr. 1899 B.L.Dijk + 18 nov. 1944

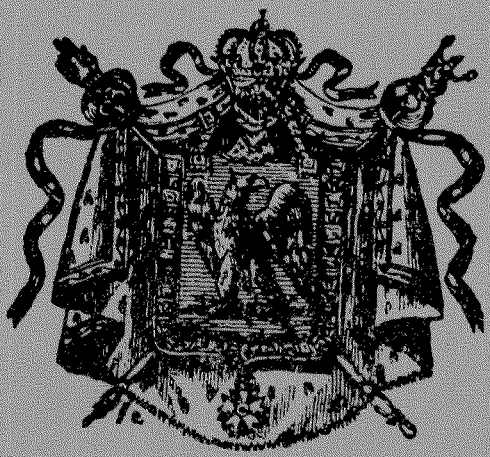
Mill: *EUGENE moet zijn EUGèNE*
Bladzijde 103
Ohnen (2 x) moet zijn Onnen.
Bladzijde 106:
Venlo: EUSERMANS moet zijn EIJSERMANS
Bladzijde 107:
Zutphen: HANOUER moet zijn HANOUWER.

Verder is bij dit artikel de tekst van de noten weggevallen. Deze volgt hieronder:

1. Is geen bronzen plaat maar een bakstenen monument.
2. Afkomstig van station Haps.
3. Op verzoek van de weduwe bij de nieuwbouw niet meer aangebracht. De plaat werd naar Utrecht verzonden.
4. Te zijner tijd komt hier een nieuw station. Het is nog niet bekend waar de plaat dan komt te hangen.
5. Afkomstig van station Kapelle-Biezelinge.
6. Afkomstig van station Rilland-Bath.
7. De plaat is niet opgehangen. Hij is afkomstig van station Winsum.
8. Afkomstig van het station IJmuiden.
9. Afkomstig van het station Velsen-IJmuiden-Oost.
10. Is geen plaat maar een monument (zie afb. 3).
11. Dit monument is niet van de directie van de N.S.
12. Is geen plaat maar een monument (zie afb. 4).
13. Zal in verband met de verbouwing waarschijnlijk in de wachtkamer komen te hangen.
14. Het station is gesloopt in november-december 1972. De plaat is waarschijnlijk geschonken aan een van de familieleden.
15. Afkomstig van station Haren.
16. Er komt een nieuw station. Deze plaats van deze plaat is nog niet bepaald.
17. Deze namen staan ook op de plaat in Rotterdam Centraal Station.
18. Afkomstig van het gesloopte station Nieuwstadt.
19. De plaat is aangeboden aan de weduwe van C.van den Akker. Het is niet bekend of de schenking is aanvaard.

20. Het station is gesloopt in februari-maart 1972. De plaat is geschonken aan Mw. Bultena.
21. Afkomstig van de voormalige Koninklijke fabriek van rijtuigen en spoorwagens J.J.Beijnes te Haarlem-Beverwijk.
22. Afkomstig van het voormalige station Meerlo-Tienray en in 1968 overgebracht naar Venlo. De plaat is op de vooravond van de dodenherdenking in 1978 ontvreemd. Naderhand is een vervangende plaat gemaakt aan de hand van een foto van de originele.
22. De plaat is vermoedelijk een kopie van de plaat van het verdwenen station Meerlo-Tienray. In het stationsgebouw Venlo is ook een dergelijke kopie.
24. De plaat hangt nu in Amsterdam Centraal Station.
25. De plaat hangt nu in Amsterdam Centraal Station.
26. Hier was ook een plaat aanwezig die afkomstig was van het te slopen station Ruurlo. De plaat droeg de naam van JAN TELKAMP en is ter hand gesteld van de enige nabestaande, Mw. W. Evers-Telkamp te Enschede.
27. Afkomstig van het voormalige station Gorssel.

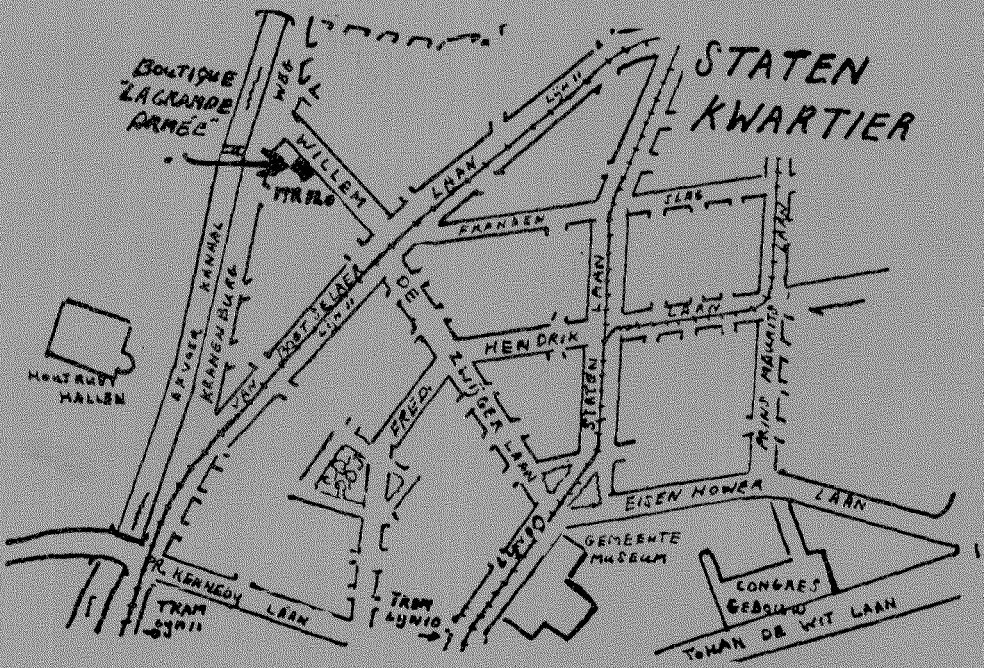
BOUTIQUE DE LA GRANDE ARMÉE

Het adres voor Historische Militaire en Civiele figuren, boeken, prenten, tijdschriften, wargame en alle verdere informatie op dit gebied.

geopend
Woensdag t/m Zaterdag
10.00 - 18.00 uur

W. C. J. EN I. S. SCHOPPEN
Willem de Zwijgerlaan 120
2582 EV Den Haag
Holland
Tel 070-541039

Uitgebreide catalogus en twee halfjaarlijkse aanvullingen verkrijgbaar, door storting van *f* 9,75 onder vermelding 'Catalogus' op giro 3263514 van Boutique La Grande Armée, Willem de Zwijgerlaan 120, Den Haag.